

FINANCIËLE POSITIE EN ONTWIKKELING VAN HET AGRARISCH HOGER ONDERWIJS

ONDERZOEK NAAR DE HUIDIGE EN VERWACHTE FINANCIËLE
ONTWIKKELING VAN HET AGRARISCH HOGER ONDERWIJS

Utrecht, oktober 2018

Documentnummer 5227734

Voorwoord

Iedere agrariër heeft het geleerd, iedere landbouwwetenschapper weet het: je moet zaaien voor je kunt oogsten. En de kosten gaan dus voor de baat uit. Een gezonde agrarische bedrijfsvoering vraagt daarmee, naast vele andere kennis en vaardigheden, om financiële behendigheid. Voldoende liquide middelen reserveren om ruim tevoren de noodzakelijke investeringen te kunnen doen, die opgave geldt evenzeer voor het groene hoger onderwijs. En het is prettig dat wij in dit onderzoek kunnen vaststellen dat het groene hoger onderwijs over het algemeen financieel gezond is.

Want door de financieringssystematiek in het hoger onderwijs kunnen de groene hogescholen en de landbouwuniversiteit steeds pas over twee jaar de bekostiging ontvangen voor de studenten van vandaag. Nu is het groene hoger onderwijs populair. En juist bij toenemende studentenaantallen moeten de instelling meer voorfinancieren. Want meer studenten betekent doorgaans: meer docenten, omvangrijkere studiefaciliteiten en bijvoorbeeld extra behuizing.

Begin 2018 publiceerden wij ons onderzoek naar de positie en ontwikkeling van de agrarische opleidingscentra. Als vervolg hierop heeft de minister van OCW de inspectie verzocht ook een onderzoek te verrichten naar de financiële positie van het groen hoger onderwijs.

De hoofdconclusie van dit onderzoek is nu, hoe paradoxaal het ook mag klinken: ondanks de groei gaat het over het algemeen goed. De instellingen blijken, op de enkele geconstateerde uitzondering na, goed om te kunnen gaan met de voorfinanciering van de toenemende studentenaantallen. Wel is het van belang dat de groei van het aantal studenten in evenwicht blijft met de verwachte mogelijkheden op de arbeidsmarkt. De instellingen moeten hiertoe blijvend een goede samenwerking met bedrijven en de sector onderhouden.

Het is belangrijk dat het groen hoger onderwijs financieel gezond is. Want alleen zo kunnen we in Nederland continuïteit bieden in het groene onderwijs en onderzoek. En dan kunnen studenten erop rekenen dat hun opleiding de voorwaarden biedt waardoor ze ongestoord en succesvol kunnen afstuderen. Als groen manager, als landbouwwetenschapper of bijvoorbeeld als agrarisch ondernemer.

Inspecteur-generaal van het Onderwijs
drs. Monique Vogelzang

INHOUD

Voorwoord 2
Samenvatting 5

1 Inleiding 7

- 1.1 Aanleiding 7
- 1.2 Doel 7
- 1.3 Onderzoeksvraag 7
- 1.4 Opzet en reikwijdte van het onderzoek 8
- 1.5 Leeswijzer 8

2 Het groen hoger onderwijs: karakteristieken en ontwikkelingen 9

- 2.1 Typering van de sector: vier hogescholen en één universiteit 9
- 2.2 Groeiend aantal studenten 9
- 2.3 Kwaliteit van het onderwijs niet te koppelen aan financiële positie 10
  - 2.3.1 Studenttevredenheid 11
  - 2.3.2 Studiesucces 11
  - 2.3.3 Instroom 11
  - 2.3.4 Arbeidsmarktperspectieven 12

3 Bekostiging groen hoger onderwijs 13

- 3.1 Inleiding 13
- 3.2 Systematiek bekostiging nagenoeg gelijk 13
- 3.3 Specifieke bekostigingsafspraken WUR 14
- 3.4 Beëindiging subsidies vanwege taakstelling 14
- 3.5 Harmonisatie bekostiging vanaf 2019 14

4 Financiële positie en verwachtingen 16

- 4.1 Inleiding 16
- 4.2 Begrote financiële ontwikkelingen in het ho 16
  - 4.2.1 Sector hbo 17
  - 4.2.2 Sector wo 18
- 4.3 Verdere groei studentenaantallen 19
- 4.4 Ontwikkelingen per instelling 20
  - 4.4.1 Aeres Groep 20
  - 4.4.2 Van Hall Larenstein 23
  - 4.4.3 HAS Hogeschool 26
  - 4.4.4 Inholland 29
  - 4.4.5 WUR 32

5 Conclusies over de financiële positie en de verwachte ontwikkelingen 35

- 5.1 Onderwijskwaliteit niet te koppelen aan financiële positie 35
- 5.2 Harmonisatie bekostiging 35
- 5.3 Groei van studentenaantallen 35
- 5.4 Investerings in vastgoed 35
- 5.5 Financiële positie 36

Bijlagen 37

Literatuur: 37

Bijlage 1 Geografische spreiding instellingen voor groen ho 38

Bijlage 2.1 Overzicht groen ho in kengetallen 39

Bijlage 2.2 Overzicht groene ho in kengetallen 40

Bijlage 2.3 Overzicht groene ho in kengetallen 41

Bijlage 2.4 Overzicht groen ho in kengetallen 42

Bijlage 2.5 Overzicht groene ho in kengetallen 43

Bijlage 2.6 Bronvermelding en definities groen ho-instellingen in kengetallen 44

Samenvatting

Aanleiding voor het onderzoek

De inspectie heeft begin 2018 een onderzoek gedaan naar de positie en ontwikkeling van de agrarische opleidingscentra (hierna aoc's). Als vervolg hierop heeft de minister van OCW de inspectie verzocht ook een onderzoek te verrichten naar de positie van het groene hoger onderwijs, om een duidelijk beeld van het groene onderwijs als geheel en van alle afzonderlijke instellingen te krijgen.

Kenmerken van de sector

Er zijn vier over Nederland verspreide hogescholen en één universiteit die opleidingen verzorgen in het agrarisch (groene) domein.

Ontwikkelingen in de bekostiging

Met de overdracht van het groene onderwijs aan het ministerie van OCW wordt de bekostiging ervan geharmoniseerd met het overige onderwijs. De harmonisatie van de bekostiging van de groene hogescholen en Wageningen Universiteit zal per 1 januari 2019 volledig zijn gerealiseerd. Dit wil zeggen dat alle instellingen bekostigd worden vanuit hetzelfde verdeelmodel en dat gelijke prijzen voor studenten en graden worden gehanteerd. Voor Wageningen Universiteit is de zogenaamde 2%-afbufferregel afgeschaft, die inhield dat de bekostiging elk jaar maximaal 2% mocht stijgen of dalen.

Ontwikkeling studentenaantallen

Het aantal studenten in het groene hoger onderwijs is de afgelopen tien jaar fors gestegen (hbo +50%, wo +143%) en zal volgens de referentieraming de komende jaren nog verder toenemen (hbo + 10%, wo +48%). Dit in tegenstelling tot de (lichte) afname die in het gehele hbo onderwijs en de forse afname die in het groene mbo wordt verwacht.

Investeringsplannen in vastgoed

Van de vijf instellingen met groene hoger onderwijs hebben drie instellingen plannen voor investeringen in nieuwbouw. Aeres en WUR voor in totaal 40 miljoen euro. Inholland heeft investeringsplannen voor 90 miljoen euro, dit betreft maar voor een beperkt deel het groene onderwijs. Deze investeringen sluiten aan op de verwachte ontwikkelingen in de studentenaantallen en worden veelal met eigen middelen gefinancierd.

Financiële positie

De financiële kengetallen van de HAS zijn in 2017 onder de signaleringsgrenzen van de inspectie gedaald. Om deze reden is de HAS in het voorjaar van 2018 onder aangepast financieel toezicht van de inspectie geplaatst. De zorgelijke financiële situatie van het bestuur leidt ertoe dat de continuïteit van het onderwijs binnen afzienbare termijn in het geding kan zijn. Onder andere voorfinanciering door toenemende studentenaantallen en investeringen in huisvesting hebben bij de HAS geleid tot een zeer zwakke financiële positie. Als gevolg hiervan is deze instelling in het voorjaar van 2018 onder aangepast financieel toezicht van de inspectie geplaatst. Dit toezicht zal voorlopig gehandhaafd blijven. De HAS is met haar huisbank en het Ministerie van OCW in gesprek over aanvullende financiering van haar liquiditeit.

De forse groei van de HAS is niet uitzonderlijk voor het groene hoger onderwijs. Ook de andere vier groene ho-instellingen hebben een groeiend studentenaantal. Deze groei is, naast de HAS, met name fors geweest bij de Aeres groep en de WUR. Ook deze instellingen kampen met voorfinanciering. Hierbij past de relativering dat bij het vaststellen van het macrobudget wel rekening wordt gehouden met groei van het aantal studenten (t-0). Bij de verdeling van dit budget geldt t-2. Bij de WUR werd de groei door het ministerie van LNV/EZ slechts voor

maximaal 2% bekostigd, de zogenaamde afbuffering. Voor de groei boven dit percentage kreeg de instelling geen bekostiging. Toch zijn deze vier ho-instellingen in staat gebleken hun gezonde financiële positie te behouden door strakke financiële sturing.

De financiële positie van deze overige vier instellingen is gezond. Vanwege de t-2 bekostigingssystematiek blijft voorfinanciering van de groeiende studentenaantallen een aandachtspunt voor de instellingen. Desondanks blijven de begrote kengetallen liquiditeit en solvabiliteit van de Aeres groep, Van Hall Larenstein, Inholland en de WUR boven de signaleringswaarde van de inspectie.

De inspectie heeft geen aanwijzingen dat de financiën van de instellingen zich negatiever zullen ontwikkelen dan zij begroot hebben. De inspectie ziet dan ook geen verhoogde risico's in de verwachte financiële ontwikkelingen van het groen hoger onderwijs.

Onderwijsaanbod en -kwaliteit

In het hoger onderwijs wordt de onderwijskwaliteit niet door de onderwijsinspectie zelf gemeten maar voert de NVAO (Nederlands Vlaamse Accreditatie Organisatie) accreditaties per opleiding uit. Twee groene ho-instellingen hebben ervoor gekozen een instellingstoets kwaliteitszorg door de NVAO uit te laten voeren. Daarnaast zijn alle aangeboden bekostigde groene opleidingen in het hoger onderwijs geaccrediteerd. Bij de financiële positie van deze instellingen is het beeld echter minder eenduidig. Eén van de instellingen staat onder aangepast financieel toezicht. Op basis van deze bevindingen hebben wij geen directe relatie kunnen leggen tussen het aspect onderwijskwaliteit en de financiële positie. Met de NVAO zullen wij in overleg gaan om te onderzoeken of het mogelijk is een betere relatie te leggen tussen kwaliteit en financiën.

Uit externe bronnen blijkt dat de studenttevredenheid goed is en zelfs hoger ligt dan in het regulier hoger onderwijs. Ook het studiesucces van het groen hoger onderwijs is goed. Wel is de werkloosheid onder afgestudeerden van het groen onderwijs hoger dan gemiddeld in het algehele hoger onderwijs. Het is daarom van belang dat de groei van het aantal studenten in evenwicht blijft met de verwachte mogelijkheden op de arbeidsmarkt. De instellingen moeten hiertoe blijvend een goede samenwerking met bedrijven en de sector onderhouden.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De inspectie heeft begin 2018 een onderzoek¹ gedaan naar de ontwikkeling van de financiële positie van aoc's en de effecten hiervan op de kwaliteit van het onderwijs. Aanleiding voor dit onderzoek waren signalen over zorgelijke financiële ontwikkelingen en negatieve verwachtingen. Bij het themaonderzoek naar de aoc's zijn de agrarische opleidingen en instellingen van de onderwijssectoren hbo en wo buiten beschouwing gelaten. Reden hiervoor was dat er destijds vanuit deze sectoren geen (negatieve) signalen waren over de financiële verwachtingen.

Wel zijn eind maart 2018 bij één van deze hogescholen acute financiële problemen gebleken. Tevens hebben de ho-instellingen meerdere malen aangegeven dat de voorfinanciering van forse groei van het studentenaantal een zware last voor hen is.

Vier hogescholen en één universiteit bieden agrarisch hoger onderwijs aan, de zogenaamde groene opleidingen. Het aantal ho-instellingen in de groene sector is daarmee beperkt.

Om een duidelijk beeld van het groen onderwijs als geheel en van alle afzonderlijke instellingen te krijgen heeft de minister ons verzocht alsnog een onderzoek naar de ontwikkeling van de financiële positie van het groen hoger onderwijs uit te voeren.

1.2 Doel

Het doel van dit themaonderzoek is een duidelijk beeld te krijgen van:

- 1) de bekostiging van groen hoger onderwijs;
- 2) de huidige financiële positie van het groen onderwijs in het ho (boekjaar 2017), mede in vergelijking met vergelijkbare instellingen in het ho;
- 3) de verwachte financiële ontwikkelingen van groen onderwijs in het ho blijkens de continuïteitsparagraaf van hun jaarverslag voor de begrote jaren 2018 tot en met 2022, mede in vergelijking met de demografische ontwikkelingen en de overige instellingen in het ho;
- 4) de kwaliteit bij de groene ho-instellingen in relatie tot de financiële positie.

1.3 Onderzoeksvraag

De hoofdvraag bij dit themaonderzoek is: 'Wat is de financiële positie van instellingen met groen onderwijs in het ho en hoe ontwikkelt deze zich de komende jaren, gelet op o.a. studentenaantallen en bekostiging en welke (mogelijke) risico's heeft dit voor de financiële continuïteit en de onderwijskwaliteit?'

Deelvragen die voortvloeien uit de doelstelling van het themaonderzoek zijn:

- Hoe wordt het groen onderwijs in het ho bekostigd en in hoeverre wijkt dit af van andere ho-instellingen?
- Wat zijn de effecten van het regeerakkoord voor de bekostiging van groen hoger onderwijs?
- Wat is de huidige financiële positie van groen onderwijs in het ho en in hoeverre wijkt die af van de overige ho-instellingen?

---

¹ Themaonderzoek Financiële positie en ontwikkeling van de agrarische opleidingscentra, maart 2018, nr. 5158117

- Wat is het verwachte toekomstige effect op de financiële positie van groen onderwijs in het ho van relevante ontwikkelingen (o.a. investeringen in huisvesting, studentenaantallen) en in hoeverre wijkt dit af van de overige ho-instellingen?
- In hoeverre zijn deze ontwikkelingen consistent doorvertaald in het meerjarig cijferbeeld van instellingen met groen onderwijs in het ho?
- Welke mogelijke gevolgen en/of risico's heeft dit voor de financiële continuïteit en onderwijskwaliteit en in hoeverre wijkt dit af van de overige ho-instellingen?

1.4 Opzet en reikwijdte van het onderzoek

De bevindingen van dit themaonderzoek zijn gebaseerd op bureauonderzoek naar onder meer jaarverslagen 2017, DUO-rapportages over de jaarverslagen van voorgaande jaren, algemene prognoses van demografische ontwikkelingen, rijksbegrotingen en wet- en regelgeving. Verder hebben wij voor dit themaonderzoek informatie verkregen uit gesprekken met bestuurders van de afzonderlijke instellingen voor groen hoger onderwijs.

Uit het voorgaande volgt dat we voor het themaonderzoek gebruik maken van informatie die deels extern is getoetst, zoals de jaarrekeningen (accountants van de onderwijsinstellingen) en de rijksbegrotingen (door Audit Dienst Rijk), en van informatie die wij maar zéér beperkt hebben kunnen toetsen, zoals toekomstgegevens (referentieramingen) en interviewinformatie.

1.5 Leeswijzer

Na een korte beschrijving van de sector in hoofdstuk 2 gaan we in hoofdstuk 3 in op de ontwikkeling van de bekostiging van deze groene instellingen in vergelijking met de overige ho-instellingen. Vervolgens gaan we in hoofdstuk 4 in op de financiële positie en toekomstverwachtingen van de instellingen in het ho en van de groene ho-instellingen in het bijzonder. Ten slotte recapituleren wij in hoofdstuk 5 de belangrijkste uitdagingen en risico's voor het groen hoger onderwijs.

2 Het groen hoger onderwijs: karakteristieken en ontwikkelingen

2.1 Typering van de sector: vier hogescholen en één universiteit

De ho-sector landbouw, natuurlijke leefomgeving en voedsel kent een aanbod van 'groen onderwijs' in brede zin. Naast de traditionele opleidingen als tuin- en akkerbouw bevat de sector opleidingen als food design, milieukunde en land- en watermanagement. Het groene hbo-onderwijs wordt verzorgd door vier hogescholen, verspreid over Nederland. Daarnaast is er één universiteit die zich in deze sector heeft gespecialiseerd.

Hieronder staan alle onderwijsinstellingen genoemd die in dit groene domein van het hbo en wo actief zijn²:

- HBO: Aeres Groep, 3 locaties (Dronten, Almere en Wageningen);
- HBO: Van Hall Larenstein (VHL), 2 locaties (Leeuwarden en Velp);
- HBO: HAS Hogeschool, 2 locaties (Den Bosch en Venlo);
- HBO: Inholland, 2 locaties met groen onderwijs (Delft en Amsterdam);
- WO: Universiteit Wageningen (WUR), Wageningen, 1 faculteit.

De Aeres groep biedt naast groene opleidingen in het hoger onderwijs, ook groene opleidingen in het vo en mbo aan. Inholland is een brede hogeschool met 9 vestigingen voor zowel groen hoger onderwijs als hoger onderwijs op andere vakgebieden.

De groene hogescholen participeren allemaal in de 6 Centres of Expertise:

- Agrodier;
- Food;
- Open Teelten;
- Greenports;
- Centre for Biobased Economy;
- Kenniscentrum Natuur en Leefomgeving.

Hierin bundelen de groene hogescholen hun expertise en werken zij met het bedrijfsleven aan kennisontwikkeling.

Tot 26 oktober 2017 was het ministerie van Economische Zaken verantwoordelijk voor het onderwijs in deze sector. Alle overige onderwijsinstellingen vielen onder de verantwoordelijkheid van het Ministerie van OCW. Met het aantreden van het nieuwe kabinet in 2017 vallen ook alle onderwijsinstellingen van de groene sector onder de verantwoordelijkheid van OCW.

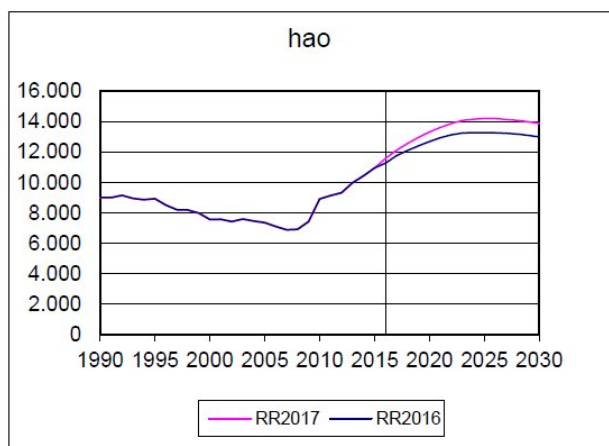
2.2 Groeiend aantal studenten

Het aantal studenten groen hoger onderwijs is de afgelopen jaren fors toegenomen. Bij de vier agrarische hogescholen is het aantal ingeschreven studenten gestegen van 10.000 in 2013 tot ruim 12.000 in 2017. Bij de WUR is in deze vijf jaar sprake van een toename van 37,8% tot bijna 11.500 studenten in 2017. De omvang van de WUR in studentenaantallen is daarmee vergelijkbaar met die van de vier hogescholen gezamenlijk.

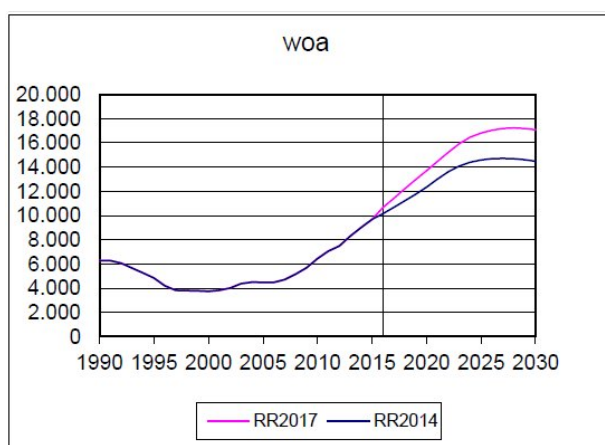
De referentieraming toont voor het groen hoger onderwijs een verdere verwachte toename van het studentenaantal. Dit wordt in paragraaf 4.3 verder toegelicht.

---

² Zie bijlage 1 voor de geografische spreiding van het groen hoger onderwijs in Nederland.

Figuur 1 Ontwikkeling studentaantallen groen hbo (Bron: Referentieraming OCW³)

Figuur 2 Ontwikkeling studentaantallen groen wo (Bron: Referentieraming OCW³)

2.3

Kwaliteit van het onderwijs niet te koppelen aan financiële positie

In het hoger onderwijs wordt de onderwijskwaliteit niet door de inspectie zelf gemeten, maar voert de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO) accreditaties⁴ per opleiding uit. Eventuele onvoldoendes worden niet door de NVAO gepubliceerd. Alle aangeboden bekostigde groene opleidingen in het hoger onderwijs zijn geaccrediteerd. Daarnaast hebben twee groene ho-instellingen ervoor gekozen een instellingstoets kwaliteitszorg door de NVAO uit te laten voeren. Bij het besluit (15 mei 2018) tot het verlenen van een instellingstoets kwaliteitszorg aan de WUR is beschreven dat met deze toets is vastgesteld dat het interne kwaliteitszorgsysteem in samenhang met de kwaliteitscultuur de realisatie verzekert van de eigen visie op goed onderwijs.

De instellingstoets kwaliteitszorg van de HAS dateert van 2014 en is tot medio 2020 van kracht. In dit besluit (23 april 2014) stelt de NVAO dat het bestuur van de HAS vanuit zijn visie op de kwaliteit van het onderwijs een doeltreffend systeem van kwaliteitszorg hanteert waarmee het de kwaliteit van de aangeboden opleidingen kan garanderen.

³ De afkortingen hao en woa zijn afkomstig van de referentieraming van OCW en betekenen Hoger Agrarisch Onderwijs en Wetenschappelijk Onderwijs Agrarisch.

⁴ Accreditatiebesluiten en rapporten zijn gepubliceerd op www.nvao.net

Naast de informatie van de NVAO hebben wij uit externe bronnen informatie verzameld over studenttevredenheid, studiesucces en arbeidsmarktperspectief in het groen hoger onderwijs. De inspectie heeft hier geen eigen onderzoek naar uitgevoerd. Deze externe informatie geeft een positief beeld van het groen hoger onderwijs. Dit wordt in onderstaande paragrafen nader toegelicht.

2.3.1 Studenttevredenheid

Uit de door Studiekeuze123 uitgevoerde Nationale Studenten Enquête (NSE) 2017 blijkt dat zowel de hbo- als de wo-studenten in de groene sector tevreden zijn over hun opleiding. Het percentage studenten dat hun opleiding zou aanraden aan anderen is in de groene sector hoger dan het gemiddelde percentage van de andere onderwijssectoren. In het groen hbo en wo is dit percentage in 2017 respectievelijk 75,5% en 88,5% (vergeleken met 71,6% en 81,3% in het totale hbo en wo).

2017	hbo	wo
Regulier Onderwijs	71.6%	81.3%
Groen Onderwijs	75.5%	88.5%

Tabel 1 Percentage studenten dat hun opleiding aan anderen aanraadt (Bron NSE 2017, bewerking Inspectie van het Onderwijs)

2.3.2 Studiesucces

Het groen hoger onderwijs kent betere rendementen dan de overige sectoren in het hoger onderwijs⁵. In het groen hbo (bachelor voltijd) vallen wel meer studenten uit in het eerste jaar, namelijk 17,1%, maar veranderen minder studenten van opleiding (13,6%) dan bij andere opleidingen. Van de studenten die na het eerste jaar doorstuderen haalt 64,7% na 5 jaar een diploma. In het totale hbo is dit percentage lager, namelijk 62,8%..

2.3.3 Instroom

De instroom bij alle hogescholen betreft met name studenten afkomstig van mbo en havo (gemiddeld respectievelijk 31,9% en 51,3%). Bij de groene hogescholen⁶ ligt het percentage studenten dat afkomstig is van het mbo over het algemeen iets hoger dan bij overige hbo-instellingen en ligt de instroom van de havo lager. Uitzondering is de HAS waarbij de mbo-instroom 30% is en 58% van de studenten in 2017 afkomstig was van de havo. De Aeres Groep heeft een relatief hoge instroom van mbo-studenten (49,9%). Dit is mede het gevolg van de interne doorstroom vanuit de eigen mbo-afdeling van de Aeres groep.

Instream 2017 ⁶	vanuit mbo	vanuit havo
Benchmark hbo	31.9%	51.3%
Aeres Groep	49.9%	35.3%
Van Hall Larenstein	35.7%	44.4%
HAS	30.0%	58.4%

Tabel 2 Percentage instroom vanuit mbo en havo (Bron 1cijferHO (DUO), bewerking Inspectie van het Onderwijs)

In 2017 bestond 95,3% van de bachelor instroom bij de WUR uit studenten die van het vwo kwamen. In de gehele wo-sector bedraagt dit percentage gemiddeld 71,7%. Dit percentage ligt bij de WUR mede hoger vanwege de relatief beperkte doorstroom van afgestudeerden van de groene hogescholen ten opzichte van de omvang van de instroom bij de WUR. Van de studenten die in 2016 begonnen aan een wo bachelor opleiding in de sector landbouw was 4,2% na een jaar uitgevallen en 12,5% van opleiding veranderd. Van de studenten die zich in

⁵ Bron: 1CijferHO (versie 2017), DUO; bewerkingen Inspectie van het Onderwijs

⁶ Inholland is in deze vergelijking buiten beschouwing gelaten aangezien de instroom bij Inholland 6 verschillende domeinen betreft. Hiervan heeft 1 domein betrekking op groen onderwijs en de andere 5 betreffen overige vakgebieden.

2013 inschreven en niet in het eerste jaar zijn uitgevallen had 74% na vier jaar een diploma behaald. Voor de (tweejarige) masteropleidingen was dit 76,8% na drie jaar. In vergelijking met het gemiddelde in het wo kent de sector landbouw in het wo meer studiesucces.

2.3.4

Arbeidsmarktperspectieven

De werkloosheid onder afgestudeerden van het groene onderwijs is hoger dan gemiddeld in het algehele hoger onderwijs. Onder hbo-afgestudeerden is de werkloosheid het hoogst bij studenten uit de sector groen (8,7%), vergeleken met 5% in het totale hbo. In het wo is de werkloosheid iets hoger dan gemiddeld, 6,9% bij groen versus 6,4% bij het totale wo.

	hbo	wo
Regulier Onderwijs	5%	6.4%
Groen Onderwijs	8.7%	6.9%

Tabel 2 Percentage werkloosheid onder afgestudeerden (Bron ROA 2017, bewerking Inspectie van het Onderwijs)

Volgens het ROA⁷ zijn de arbeidsmarktperspectieven van afgestudeerden van het hoger onderwijs uit de groene sector goed, ondanks het feit dat de werkgelegenheid voor de agrarische beroepen als gevolg van de doorgaande schaalvergroting in de landbouwsector verder zal krimpen. De arbeidsmarktperspectieven blijven vooral goed omdat de instroom van gediplomeerden met een landbouwachtergrond op de arbeidsmarkt relatief laag is ten opzichte van het door vergrijzing hogere aantal mensen dat wegens pensionering de arbeidsmarkt verlaat⁸. Het is van belang dat de groei van het aantal studenten in evenwicht blijft met de verwachte mogelijkheden op de arbeidsmarkt. De instellingen moeten hiertoe blijvend een goede samenwerking met bedrijven en de sector onderhouden.

⁷ Researchcentrum voor Arbeidsmarkt en Beroep (ROA), "De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2022", december 2017; bewerkingen Inspectie van het Onderwijs

⁸ De door ROA gerapporteerde verwachte vervangingsvraag betreft de periode 2017-2022.

3 Bekostiging groen hoger onderwijs

3.1 Inleiding

In het regeerakkoord 2017-2021 'Vertrouwen in de toekomst' is opgenomen dat het groen onderwijs als beleidsterrein wordt ondergebracht bij het ministerie van OCW. Tot 26 oktober 2017 viel het groen onderwijs onder de verantwoordelijkheid van het Ministerie van EZ. Per 1 januari 2019 zal de bekostiging worden geharmoniseerd. In dit hoofdstuk gaan we in op de verschillen die bestaan in de bekostigingssystematiek tussen het groen hoger onderwijs en de overige instellingen in het hoger onderwijs.

Dit hoofdstuk geeft antwoord op de volgende twee deelvragen van dit themaonderzoek:

- Hoe wordt het groen onderwijs in het ho bekostigd en in hoeverre wijkt dit af van andere ho-instellingen?
- Wat zijn de effecten van het regeerakkoord voor de bekostiging van groen onderwijs in het ho?

3.2 Systematiek bekostiging nagenoeg gelijk

Het agrarisch hoger onderwijs wordt evenals het overig hoger onderwijs bekostigd op basis van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW). Tot en met 2017 bepaalden de ministeries van OCW en EZ voor hun respectievelijke onderwijssectoren afzonderlijk de macrobudgetten en de aanvullende subsidies. Bij de bepaling van de omvang van het macrobudget maakte het Ministerie van EZ gebruik van de door OCW voor de overige ho-instellingen berekende prijs per student en diploma.

Zowel bij OCW als bij EZ bestaat het totale macrobudget voor hogescholen uit een onderwijsdeel en een deel ontwerp en ontwikkeling. Voor universiteiten bestaat het OCW macrobudget uit drie delen: een onderwijsdeel, een onderzoekdeel en een deel voor academische ziekenhuizen. Voor EZ zijn alleen het onderwijsdeel en onderzoekdeel relevant voor het macrobudget van de agrarische universiteit.

De omvang van het onderwijsdeel wordt jaarlijks bijgesteld voor veranderingen in studentenaantallen. Deze correctie vindt plaats op basis van de door OCW opgestelde referentieramingen.

De toe te kennen rijksbijdrage per instelling bestaat uit een variabel en een vast deel. De berekening van de variabele component in het onderwijsdeel gebeurt op basis van het aantal bekostigde inschrijvingen en graden maal de door OCW vastgestelde prijs. Agrarische opleidingen hebben evenals instellingen met technische opleidingen een hoger bekostigingsniveau. De prijs per student wordt voor hoog bekostigde opleidingen vermenigvuldigd met factor 1,28 in het hbo en met 1,5 in het wo⁹.

Het percentage onderwijsopslag vormt de vaste voet. De vaste voet is bedoeld voor de vaste kosten van de betreffende instelling, bijvoorbeeld voor personeel, onderzoeksinfrastructuur en huisvesting. De onderwijsopslag voor instellingen in het groen hoger onderwijs is door het ministerie van EZ bepaald.

Vanwege de t-2-bekostigingssystematiek werkt een afname of toename van studenten pas na twee jaar door in de verdeling van het budget over de instellingen. Hierbij past de relativering dat bij het vaststellen van het macrobudget wel rekening wordt gehouden met groei van het aantal studenten (t-0). Een toename van het studentenaantal leidt voor de instelling direct tot

---

⁹ Regeling financiën hoger onderwijs art. 2

extra lasten. Dit wordt voorfinanciering genoemd. Voorfinanciering heeft een negatief effect op de exploitatie van een instelling, wat een strakke sturing op de financiën van een instelling vereist. De instellingen in het groen hoger onderwijs hebben de afgelopen vijf jaar voortdurende groei doorgemaakt. Als gevolg van deze groei is er sprake van (forse) voorfinanciering door de instellingen.

3.3 Specifieke bekostigingsafspraken WUR

Voor de WUR gelden specifieke afspraken om de rijksbijdrage 'af te bufferen'. In 2001 heeft het toenmalige ministerie van LNV met de WUR een 2% regeling afgesproken om de jaarlijkse mutatie van de bekostiging te begrenzen. Bij een groei van het studentenaantal kan de rijksbijdrage van de WUR tot maximaal 2% per jaar groeien. Wanneer de studentenaantallen afnemen geldt een ondergrens van -2%.

Het studentenaantal van de WUR is de afgelopen jaren jaarlijks meer dan 2% gegroeid. Daardoor heeft de afbuffering tot een lagere rijksbijdrage geleid, dan waarop de WUR op basis van de ontwikkeling van studentenaantallen en promoties recht zou hebben wanneer deze afspraken niet gemaakt zouden zijn. Deze afbuffering is bij overgang naar OCW vervallen.

3.4 Beëindiging subsidies vanwege taakstelling

Naast de jaarlijkse rijksbijdrage verstrekken de ministeries van EZ en OCW tevens aanvullende bekostiging en diverse subsidies aan onderwijsinstellingen. Deze zijn bedoeld voor de financiering van specifieke doelen. In het regeerakkoord van 29 oktober 2012 'Bruggen slaan' is een taakstelling van € 55 miljoen voor het gehele groen onderwijs opgenomen. Met ingang van 2016 zijn vanwege deze taakstelling de regeling 'Praktijkleren en groene plus' geschrapt in het groen onderwijs.

Met de regeling 'Praktijkleren en groene plus' verstrekte het ministerie van EZ subsidies aan de instellingen waarmee onder andere afdelingen met planten en dieren gefinancierd werden. Deze brengen extra kosten met zich mee (planten en dieren moeten immers ook tijdens weekenden en vakanties verzorgd worden). Van 2013 tot en met 2015 bedroeg deze subsidie voor hogescholen € 2,5 miljoen per jaar en voor de WUR € 0,5 miljoen per jaar. Vanaf 2016 zijn deze subsidies vervallen, wat leidt tot afgenomen baten bij gelijkblijvende lasten wanneer de praktijkvoorzieningen gehandhaafd blijven.

Volgens de bestuurders in het groen hoger onderwijs leiden de bezuinigingen verder onder andere tot onzekerheid over het voortbestaan van de centres of excellence.

3.5 Harmonisatie bekostiging vanaf 2019

Per 26 oktober 2017 is de Minister van OCW formeel verantwoordelijk geworden voor het groen onderwijs. Over 2018 zijn de macrobudgetten echter nog gescheiden waardoor de bestaande verschillen in stand blijven.

Vanaf 2019 zal de bekostiging van het groen onderwijs geharmoniseerd worden met het overige onderwijs. De harmonisatie van de bekostiging van de groene hogescholen en Wageningen Universiteit zal per 1 januari 2019 volledig zijn gerealiseerd. Dit wil zeggen dat alle instellingen bekostigd worden vanuit hetzelfde verdeelmodel en dat gelijke prijzen voor studenten en graden worden gehanteerd. De minister heeft aangegeven dat de belangrijkste reden om de harmonisatie per 1 januari 2019 te realiseren ligt in het feit dat de bekostiging voor 2018 al was vastgesteld en de bekostigingsbrieven hierover al verstuurd waren aan alle onderwijsinstellingen. Naar verwachting zal de harmonisatie leiden tot een hogere totale rijksbijdrage voor het groen hoger onderwijs.

Met de harmonisatie van de bekostiging vervallen ook per 2019 de speciale afspraken met de WUR om de rijksbijdrage af te bufferen. De instelling krijgt dus (met inachtneming van de t-2 bekostiging) net als de reguliere universiteiten vanaf 2019 de daadwerkelijke groei in aantallen studenten bekostigd.

4 Financiële positie en verwachtingen

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de financiële positie en de verwachtingen van het groen hoger onderwijs ten opzichte van de overige ho-instellingen. De verwachtingen voor 2018 en de daaropvolgende twee tot vier kalenderjaren zijn gebaseerd op de verantwoording in de continuïteitsparagraaf van hun jaarverslag 2017 en op de bevindingen vanuit onze interviews (medio 2018) met bestuurders en/of directeurs van de groene instellingen voor hoger onderwijs. Belangrijke elementen zijn de financiële kengetallen: solvabiliteit, liquiditeit en rentabiliteit. Wij vergelijken die met het gemiddelde van alle hogescholen en universiteiten. Eerst wordt een beeld geschetst van de ontwikkelingen in de sectoren hbo en wo. Vervolgens worden in afzonderlijke paragrafen de 5 groene ho-instellingen beschreven en vergeleken met de sectoren hbo en wo. Verder beschrijven wij de verwachte ontwikkeling van de aantallen studenten en de beoogde investeringen in vastgoed (gebouwen en terreinen).

Dit hoofdstuk geeft antwoord op de volgende vier deelvragen van dit themaonderzoek:

- Wat is de huidige financiële positie van groen onderwijs in het ho en in hoeverre wijkt die af van de overige ho-instellingen?
- Wat is het verwachte toekomstige effect op de financiële positie van groen onderwijs in het ho met het oog op relevante ontwikkelingen (o.a. investeringen in huisvesting en studentenaantallen) en in hoeverre wijkt dit af van de overige ho-instellingen?
- In hoeverre zijn deze ontwikkelingen consistent doorvertaald in het meerjarig cijferbeeld van instellingen met groen onderwijs in het ho?
- Welke mogelijke gevolgen en/of risico's heeft dit voor de financiële continuïteit en in hoeverre wijkt dit af van de overige ho-instellingen?

4.2 Begrote financiële ontwikkelingen in het ho

Op basis van de continuïteitsparagrafen van de jaarverslagen 2017 van de onderwijsinstellingen in het hbo en wo zijn in de onderstaande grafieken de door de instellingen begrote ontwikkelingen van de kengetallen rentabiliteit, liquiditeit en solvabiliteit¹⁰ per onderwijssector weergegeven voor de jaren 2017-2022.

Uit onderzoek van de inspectie¹¹ blijkt overigens dat instellingen in de continuïteitsparagraaf vaak een te pessimistisch of te behoudend beeld voor de toekomst schetsen.

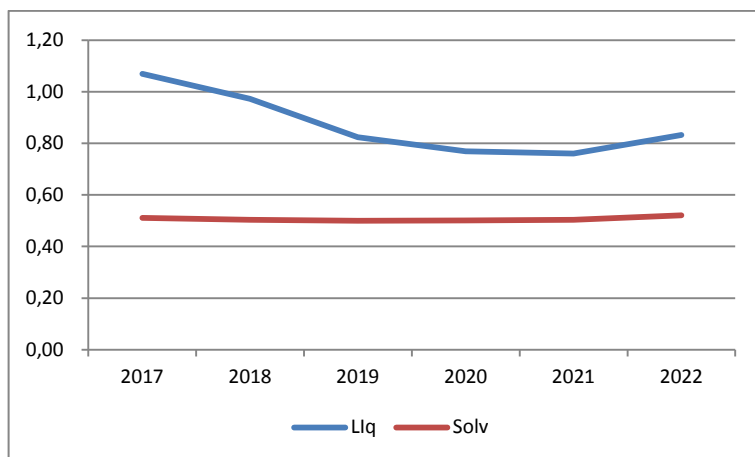
---

¹⁰ De onderwijsinspectie hanteert voor het begrip solvabiliteit het kengetal *solvabiliteit 2*. In dit rapport zal dit kengetal verder aangeduid worden als *solvabiliteit*. In bijlage 3 wordt de definitie van dit kengetal beschreven.

¹¹ Dit onderzoek zal gepubliceerd worden in de Financiële Staat van het Onderwijs dat eind 2018 verschijnt.

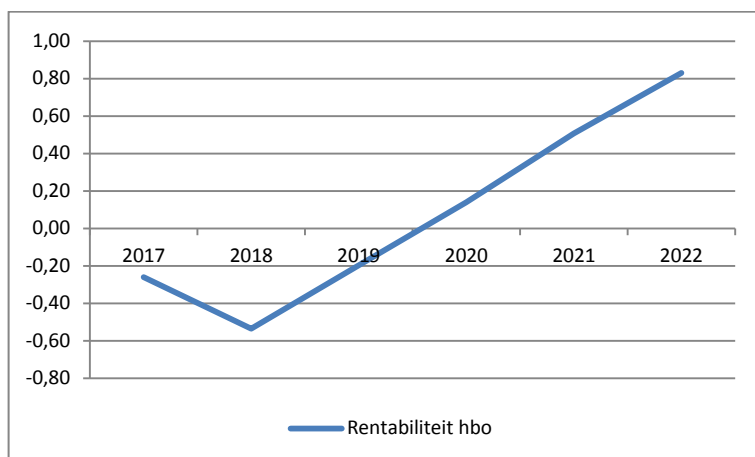
4.2.1 Sector hbo

Figuur 3 Kengetallen sector hbo (bron Jaarverslagen 2017)

De gemiddelde liquiditeit van de sector hbo^{1 2} lag in 2017 op 1,07 en daarmee ruimschoots boven de waarde van 0,50 die de inspectie als signalering hanteert. De verwachting is dat de liquiditeit de komende jaren iets zal dalen tot een niveau van rond de 0,80 en daarna in 2022 weer heel licht zal stijgen. De reden van de daling is dat instellingen hun liquide middelen deels gebruiken voor investeringen.

De solvabiliteit van de sector hbo ligt rond de 0,50 en blijft naar verwachting de komende jaren stabiel op dit niveau. De sector heeft daarmee een solvabiliteit die ruimschoots boven de signaleringswaarde van 0,30 ligt die de inspectie hanteert.

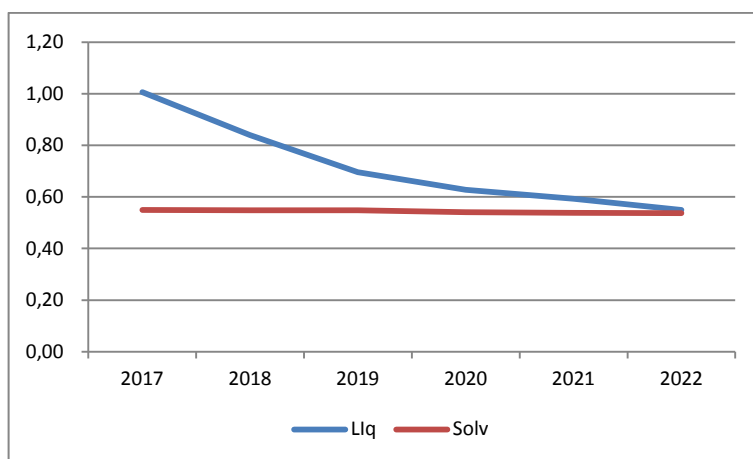

Figuur 4 Rentabiliteit sector hbo (bron Jaarverslagen 2017)

De verwachting op basis van de prognoses uit de jaarverslagen 2017 is dat de rentabiliteit in 2018 zal dalen door extra investeringen. Na deze daling van de rentabiliteit zal deze volgens begroting tot en met 2022 weer stijgen. De rentabiliteit zal volgens de begrotingen van de sector in 2022 op een waarde van ongeveer 0,8% uitkomen.

^{1 2} Gewogen gemiddelde van de sector, gebaseerd op de jaarverslagen 2017.

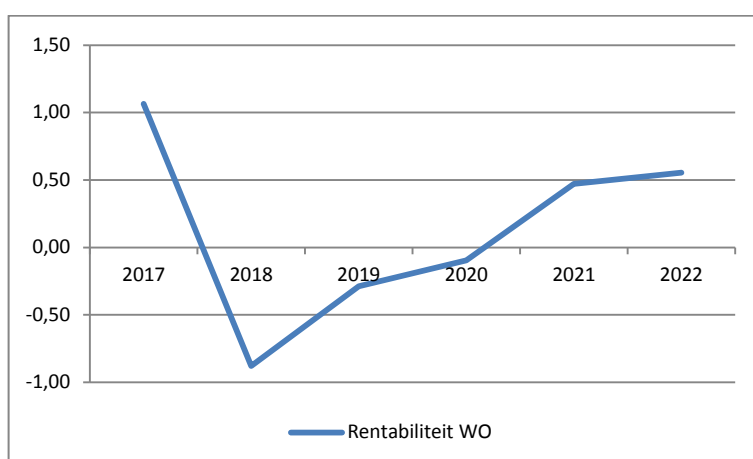
4.2.2 Sector wo

Figuur 5 Kengetallen sector wo (bron Jaarverslagen 2017)

De gemiddelde liquiditeit van de universiteiten lag in 2017 net boven de 1. Op basis van de prognoses in de continuïteitsparagrafen mag verwacht worden dat de liquiditeit de komende jaren zal dalen tot een niveau van rond de 0,60. De liquiditeit blijft daarmee boven de door de inspectie gehanteerde signaleringswaarde van 0,50. De begrote daling wordt vooral veroorzaakt door de grote investeringen in huisvesting die de universiteiten gepland hebben. Een flink deel van deze investeringen wordt door de universiteiten bekostigd uit eigen (liquide) middelen.

Ondanks deze forse investeringen blijft de verhouding tussen eigen vermogen en vreemd vermogen bij de universiteiten vrijwel gelijk waardoor ook de solvabiliteit van de universiteiten vrijwel gelijk blijft op een niveau van 0,55. De solvabiliteit van de universiteiten ligt daarmee ruimschoots boven de signaleringswaarde van 0,30 die de inspectie hanteert.

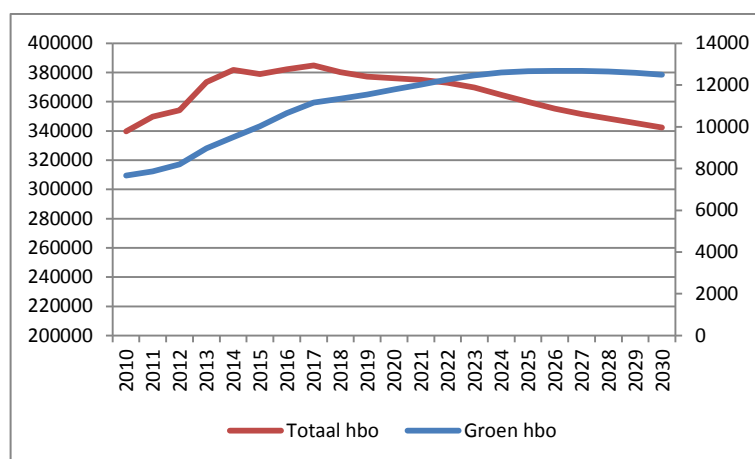
Figuur 6 Kengetallen sector wo (bron Jaarverslagen 2017)

De rentabiliteit van de universiteiten vertoont ongeveer hetzelfde patroon als bij de sector hbo. In 2018 daalt deze door investeringen tot een negatieve waarde (-0,9%) om vervolgens in de daarop volgende jaren weer te stijgen en in 2022 uit te komen op een waarde van net boven de 0,5%.

4.3 Verdere groei studentenaantallen

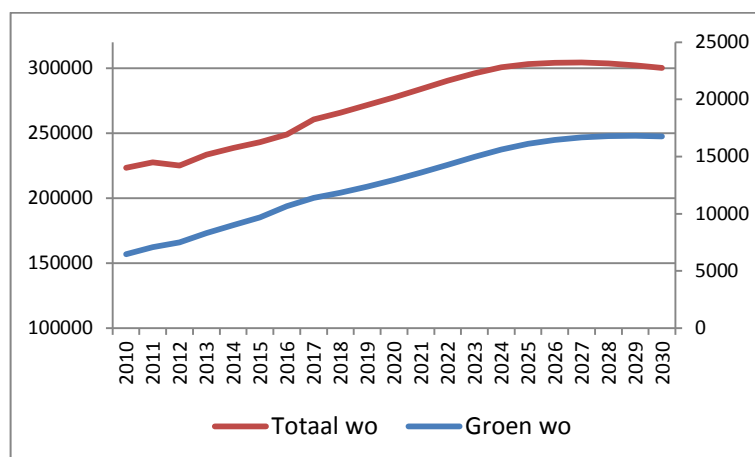
Zoals in hoofdstuk 2 is beschreven heeft het groen hoger onderwijs de afgelopen jaren een forse groei doorgemaakt. Bij de groene hogescholen is het aantal studenten in de afgelopen tien jaar gestegen met ruim 50 procent. Bij de Wageningen Universiteit is het aantal studenten in dezelfde periode zelfs met 143 procent gestegen.

Door het ministerie van OCW is in 2018 een referentieraming opgesteld met de verwachte ontwikkelingen van de studentenaantallen van hbo en wo als geheel en van groen hbo en groen wo in het bijzonder. Deze referentieraming loopt tot en met 2030. In de raming is geen uitsplitsing gemaakt naar regio en/of instelling. Hieruit blijkt dat voor de agrarische hogescholen de komende 10 jaar een verdere toename van het aantal ingeschreven studenten wordt verwacht tot ongeveer 13.500 studenten rond 2026. Dit in tegenstelling tot de rest van de hbo-sector, waar OCW voor de komende jaren al uitgaat van een lichte daling van het aantal studenten. Hierdoor neemt niet alleen het absolute aantal van studenten in het groene hbo toe maar ook de relatieve omvang binnen het totale hbo.

Figuur 7 Ontwikkeling studentaantallen (groen) hbo (Bron Referentieraming OCW)

Voor de universiteiten is de verwachting van OCW dat de groei van het aantal studenten zich de komende 10 jaar nog zal voortzetten; bij de WUR is dit naar verwachting zelfs 12 jaar.

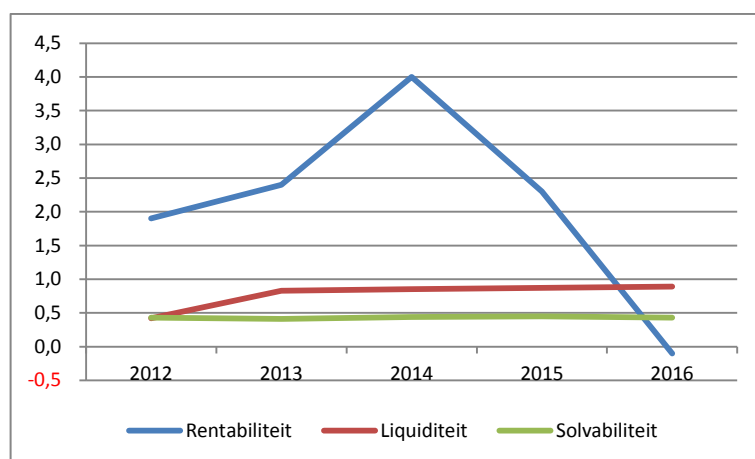

Figuur 8 Ontwikkeling studentaantallen (groen) wo (Bron Referentieraming OCW)

4.4 Ontwikkelingen per instelling

4.4.1 Aeres Groep

De Aeres Groep is een multi-sectorale onderwijsinstelling die groen onderwijs verzorgt in drie verschillende sectoren, te weten voortgezet onderwijs, middelbaar beroepsonderwijs en hoger beroepsonderwijs. Voor de beschrijving van de financiële situatie van de instelling is gebruik gemaakt van de geconsolideerde cijfers van de gehele instelling. Aeres publiceert wel cijfers die betrekking hebben op de verschillende onderwijssectoren, maar die zijn niet één op één vergelijkbaar met de andere instellingen. Vandaar dat hier gekozen is om de geconsolideerde cijfers van de gehele Aeres Groep te gebruiken. Hierdoor kunnen de cijfers van Aeres niet één op één met die van de andere groene hogescholen worden vergeleken.

Figuur 9 Historische kengetallen (2012-2016) Aeres

De financiële situatie van de Aeres Groep kenmerkt zich door een stabiele liquiditeit en solvabiliteit. Beide kengetallen lagen ruimschoots boven de signaleringswaarden van de inspectie. De daling van de rentabiliteit in 2016 tot een negatieve waarde is voornamelijk veroorzaakt door extra uitgaven aan personeel en een verminderde opbrengst door een daling van de rijksbijdrage. Vanaf 2017 wordt weer een positieve rentabiliteit verwacht (zie fig. 11).

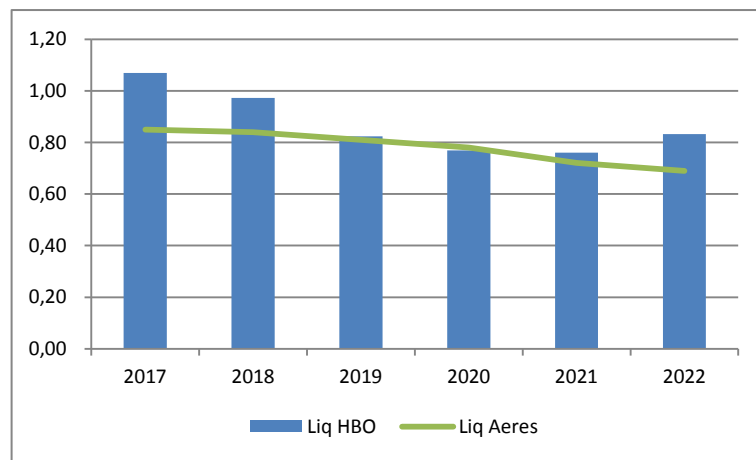
De prognose van de hbo-studentaantallen van Aeres ligt iets hoger dan in de referentieraming. De trend voor de periode tot en met 2022 is vrijwel gelijk. Het aantal hbo-studenten zal volgens de instelling met ruim 400 studenten (12,7%) stijgen van 3446 in 2017 naar 3883 in 2022. Een deel van deze stijging zal moeten komen van de nieuw te openen locatie op het Floriadeterrein in Almere. Aeres heeft reeds een locatie in Almere-centrum. De huursituatie van deze locatie wordt beëindigd. Deze beëindiging sluit aan op het moment dat de locatie op het Floriadeterrein in Almere in gebruik wordt genomen. Aeres gaat ervan uit dat deze locatie met 900 studenten kan draaien. In het verleden zijn Floriade evenementen in economisch opzicht niet altijd succesvol geweest. Aeres geeft aan specifiek voor deze locatie te kiezen. Het bestuur verwacht dat deze locatie rendabel zal zijn, ook los van het in 2022 te houden evenement. De verwachte investering in nieuwbouw voor deze locatie bedraagt € 10 miljoen. Het bestuur is voornemens deze investeringen zoveel mogelijk met eigen middelen te financieren, maar zal dit - indien nodig - ook deels extern doen.

Aeres streeft naar een aandeel buitenlandse studenten van ongeveer 10%. Voor Aeres is het hebben van internationale contacten die een bredere blik op het onderwijs geven de belangrijkste reden voor internationalisering. Er worden geen buitenlandse studenten aangetrokken om een groter volume te krijgen. De groeiverwachting in de hbo-sector staat tegenover een daling door krimp in de sectoren vo en mbo.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Sign-waarde
Liquiditeit	0,85	0,84	0,81	0,78	0,72	0,69	< 0,5
Solvabiliteit	0,45	0,47	0,48	0,49	0,49	0,50	< 0,3
Rentabiliteit	0,80	1,14	1,27	1,23	1,27	1,27	< 0,0

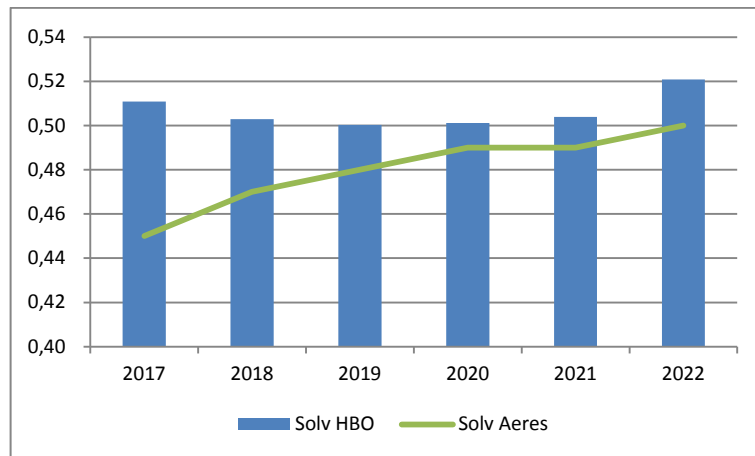
Tabel 4 Financiële kengetallen Aeres Groep (Jaarverslag 2017; continuïteitsparagraaf)

De liquiditeit van Aeres ligt weliswaar iets onder het gemiddelde van de sector hbo maar blijft boven de signaleringswaarde van de inspectie. Volgens opgave van de instelling zal de liquiditeit de komende jaren iets gaan dalen door investeringen die de instelling uit het eigen vermogen (liquide middelen) financiert. De begrote liquiditeit blijft wel boven de signaleringswaarde.

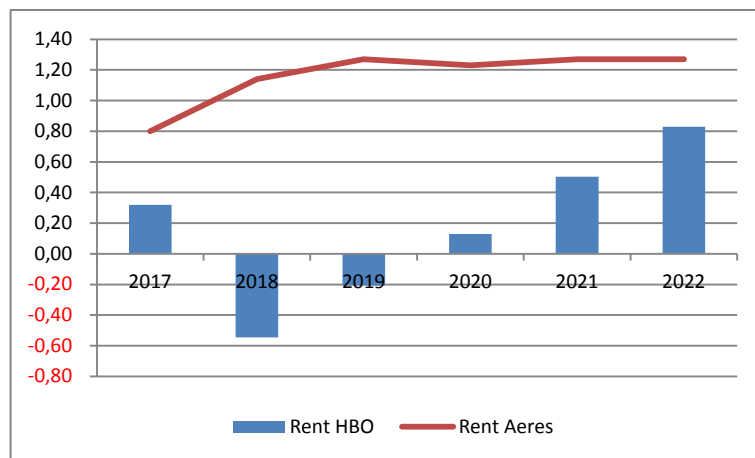
Figuur 10 Liquiditeit Aeres t.o.v. sector HBO

De solvabiliteit van de instelling lag in 2017 op 0,45 en daarmee ruim boven de door de inspectie gehanteerde signaleringswaarde van 0,30. De solvabiliteit ligt wel lager dan het gemiddelde in de sector hbo. De solvabiliteit zal de komende jaren licht groeien naar een waarde van 0,50 en komt daarmee dicht in de buurt van het gemiddelde niveau van de sector hbo.

Figuur 11 Solvabiliteit Aeres t.o.v. sector hbo

Volgens de meerjarenprognose zal het resultaat van de instelling iets toenemen en in 2022 rond de 1,25% uitkomen. De ontwikkeling van de rijksbijdrage van Aeres volgt niet geheel de toename in het aantal hbo-studenten aangezien het aantal leerlingen in de sectoren vo en mbo door regionale krimp juist zal afnemen.

Figuur 12 Rentabiliteit Aeres t.o.v. sector hbo

Aeres gaat uit van een groei van het aantal studenten die net boven de referentieraming ligt. Ook het aantal personeelsleden zal volgens begroting iets toenemen. De cijfers in onderstaande tabel kunnen (net als bij Inholland) niet rechtstreeks met de andere groene instellingen worden vergeleken, omdat het aantal groene studenten alleen vergeleken kan worden met het totaal aantal personeelsleden. Bij de Aeres Groep betreft dit dus ook het personeel van de vo en de mbo onderdelen.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Fte totaal Aeres	905	918	941	951	963	971
Studenten totaal hbo	3.446	3.596	3.684	3.775	3.822	3.883
studenten/fte	--	--	--	--	--	--

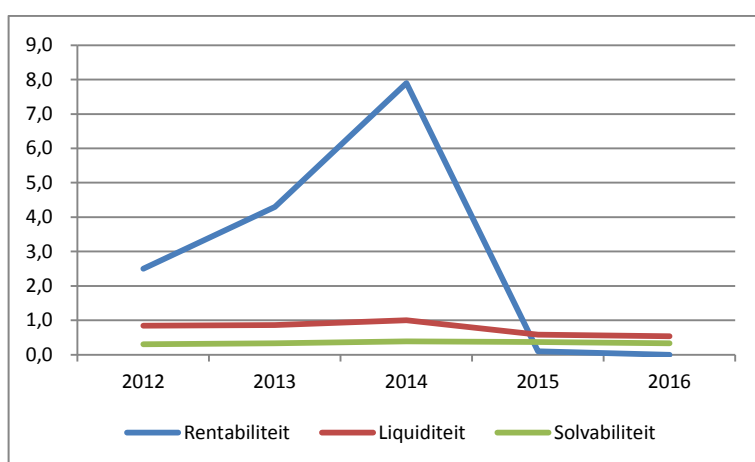
Tabel 5 Verhouding personeel (fte) en studenten Aeres

4.4.2

Van Hall Larenstein

De hogeschool van Hall Larenstein is ontstaan door een fusie tussen het Hall Instituut in Leeuwarden en de Internationale Agrarische Hogeschool Larenstein in Velp. Gedurende de periode 2006-2012 was de school een onderdeel van de Wageningen Universiteit. Sinds 2012 is zij weer volledig zelfstandig als de hogeschool van Hall Larenstein. De instelling heeft twee vestigingen, in Leeuwarden en in Velp.

In 2017 studeerden zo'n 4.300 studenten aan de hogeschool. De prognose van het aantal studenten voor de periode tot en met 2022 ligt iets lager dan de referentieraming van OCW. De trend is wel ongeveer gelijk.

Figuur 13 Historische kengetallen (2012-2016) VHL

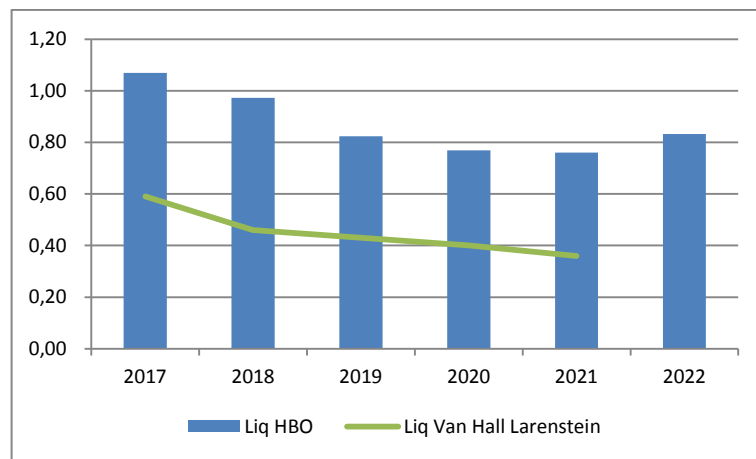
Na enkele jaren met flinke positieve resultaten en dus hoge rentabiliteit (2012-2014) is de rentabiliteit in 2015 en 2016 fors gedaald naar een waarde rond de nul. De instelling heeft in 2015 en 2016 flink geïnvesteerd in gebouwen. In de periode 2012 tot en met 2014 had de instelling een vrij hoge liquiditeit die na 2014 terugliep door de investeringen in vastgoed en aflossen van leningen vanuit de eigen liquide middelen. De liquiditeit daalde daardoor tot zeer dicht bij de signaleringswaarde van 0,50 die door de inspectie gehanteerd wordt. De solvabiliteit van de instelling bleef stabiel net boven de signaleringswaarde.

In onderstaande tabel en grafieken worden uitsluitend de jaren tot en met 2021 weergegeven. De oorzaak hiervan is dat de instelling in de continuïteitsparagraaf vier jaar in plaats van vijf jaar vooruitblijkt.

	2017	2018	2019	2020	2021	Sign-waarde
Liquiditeit	0,59	0,46	0,43	0,40	0,36	< 0,5
Solvabiliteit	0,37	0,38	0,40	0,42	0,43	< 0,3
Rentabiliteit	0,53	0,00	0,00	0,00	0,00	< 0,0

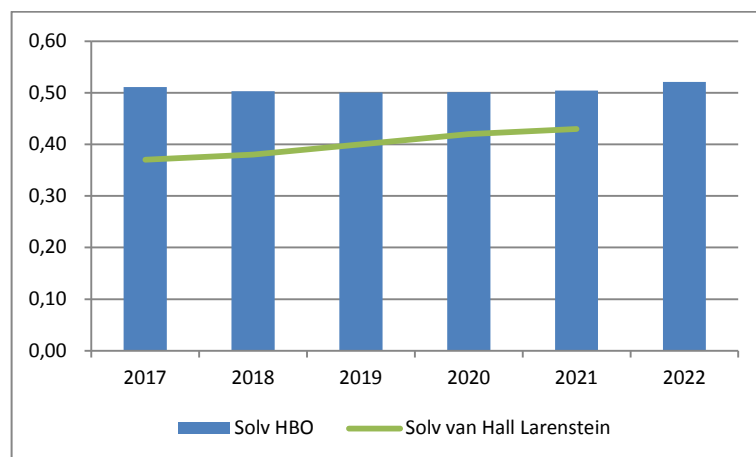
Tabel 6 Financiële kengetallen VHL (Jaarverslag 2017; continuïteitsparagraaf)

De liquiditeit van de instelling zoals verantwoord in het jaarverslag 2017 ligt lager dan het gemiddelde van de sector hbo. Daarbij wordt de liquiditeit naar mening van de inspectie niet geheel correct verantwoord en ligt deze in feite nog iets lager. De instelling heeft de afgelopen jaren afgelost op een hypothecaire lening ten laste van liquide middelen waardoor de liquiditeit flink is afgenomen. De inspectie heeft hierop een onderzoek bij deze instelling ingesteld. In samenspraak met de inspectie heeft het bestuur van de instelling in de zomer van 2018 een plan van aanpak gemaakt om op korte termijn de liquiditeitspositie te verruimen. Dit zal vanaf het jaarverslag 2018 ook verantwoord worden in de jaarverslaggeving.

Figuur 14 Liquiditeit Van Hall Larenstein t.o.v. sector hbo

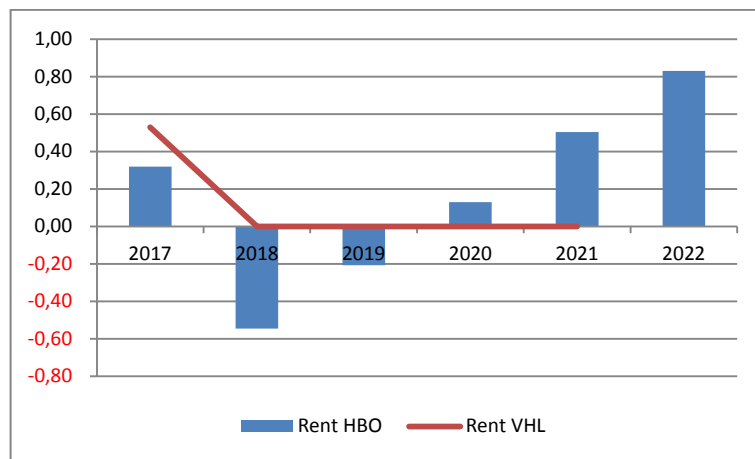
De solvabiliteit van Van Hall Larenstein zal de komende jaren licht stijgen van net onder de 0,40 naar iets boven die waarde. Dit wordt veroorzaakt door afschrijvingen op het vastgoed, terwijl er geen nieuwe investeringen gepland staan. De totale balansomvang neemt hierdoor iets af, terwijl het eigen vermogen gelijk blijft. Het resultaat is dat de solvabiliteit licht toeneemt. De instelling ligt daarmee net onder het gemiddelde van de sector hbo, maar ruimschoots boven de signaleringswaarde van de inspectie.

Figuur 15 Solvabiliteit Van Hall Larenstein t.o.v. sector hbo

De rentabiliteit wordt door de instelling voor de komende jaren begroot op nul. De instelling gaat uit van een toename van het aantal studenten met 1% per jaar, maar begroot de rijksbijdrage stabiel. Ook de omvang van het personeel wordt gelijk gehouden.

Figuur 16 Rentabiliteit Van Hall Larenstein t.o.v. sector hbo

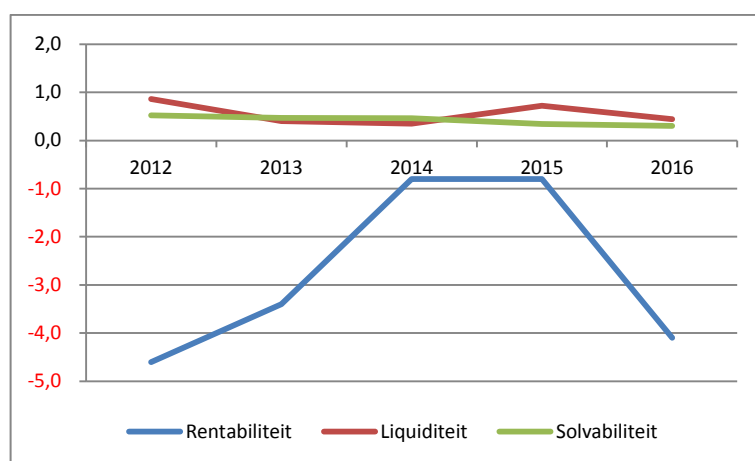
In de continuïteitsparagraaf van het jaarverslag over 2017 staan helaas geen duidelijke tabellen met de begrote cijfers voor studenten en personeelsleden. Wel geeft de instelling elders in het jaarverslag aan dat het aantal studenten met 1% per jaar zal toenemen. Voor het aantal personeelsleden wordt aangegeven dat het aantal fte gelijk zal blijven. Hierdoor neemt de verhouding van het aantal studenten per fte licht toe.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Fte	446	446	446	446	446	446
studenten	4.395	4.439	4.483	4.527	4.571	4.615
studenten/fte	9,85	9,95	10,05	10,15	10,25	10,35

Tabel 7 Verhouding personeel (fte) en studenten Van Hall Larenstein

4.4.3 HAS Hogeschool

De HAS is een agrarische hogeschool gevestigd in Den Bosch met sinds 2013 ook een vestiging in Venlo. In het verleden heeft de HAS meerdere jaren een negatieve rentabiliteit gehad die in 2014 en 2015 beperkt was maar in 2016 daalde tot -3,3%. De liquiditeit van de instelling daalde vanaf 2013 en kwam onder de signaleringswaarde van de inspectie. De solvabiliteit van de instelling vertoont vanaf 2013 een dalende lijn en kwam uiteindelijk in 2016 exact op de signaleringswaarde van de inspectie.

Figuur 17 Historische kengetallen (2012-2016) HAS

Het aantal studenten aan de HAS is sinds 2011 jaarlijks met gemiddeld circa 8% sterk gegroeid tot circa 3.670 studenten in 2017. Daarvoor heeft de HAS geïnvesteerd in haar huisvesting en onderwijsfaciliteiten. Door de kenmerkende bekostigingssystematiek van t-2 heeft de HAS de investeringen in haar onderwijsfaciliteiten en onderwijsuitvoering voorgefinancierd. Daarnaast heeft de HAS een deel van de investeringen in haar huisvesting betaald uit haar eigen liquide middelen. Deze extra uitgaven aan investeringen en de verliezen op haar (private) activiteiten hebben ertoe geleid dat de continuïteit van het onderwijs binnen afzienbare termijn in het geding kan zijn. De HAS is in het voorjaar van 2018 onder aangepast financieel toezicht (AFT) van de inspectie geplaatst. Uit het inspectierapport 'Toezicht op de financiële continuïteit van stichting HAS opleidingen te 's Hertogenbosch' met kenmerk 5201897 blijkt dat het bestuur van de instelling de afgelopen jaren onvoldoende in control is geweest; met name de interne financiële beheersing was onvoldoende.

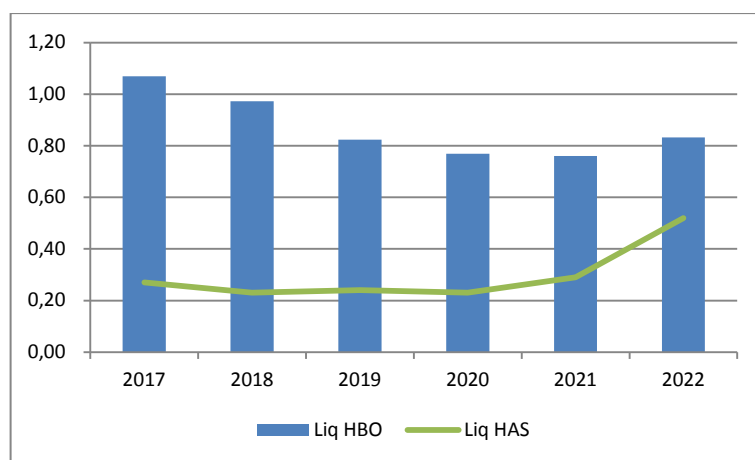
In de begroting laat de HAS voor de komende vier jaren een afvlakkende groei zien van het aantal studenten van jaarlijks gemiddeld circa 3% (in totaal 12%) tot ruim 4.100 in 2021. Deze groei ligt hiermee boven de referentieraming. De HAS verwacht de groei vooral van haar nevenvestiging in Venlo. Dit betekent wel dat de HAS ook deze groei nog enkele jaren zal moeten voorfinancieren.

In de continuïteitsparagraaf van het jaarverslag 2017 heeft de HAS een prognose voor de jaren 2018 tot en met 2022 gegeven. De op deze prognose gebaseerde kengetallen worden hier echter niet gepubliceerd, aangezien deze enkelvoudig zijn en niet de cijfers van de private activiteiten van HAS bevatten. In dit rapport wordt in plaats daarvan onderstaande tabel^{1 3} weergegeven die afkomstig is uit het 'Rapport verbeterplan en financiële prognose in het kader van het aangepast toezicht financiële continuïteit' met kenmerk 5243525 van de inspectie.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Sign-waarde
Liquiditeit	0,27	0,23	0,24	0,23	0,29	0,52	< 0,5
Solvabiliteit	0,28	0,30	0,33	0,37	0,43	0,47	< 0,3
Rentabiliteit	-2,64	-0,4	0,6	1,6	2,5	3,0	< 0,0

Tabel 8 Financiële kengetallen HAS (Meerjarenbegroting 2018)

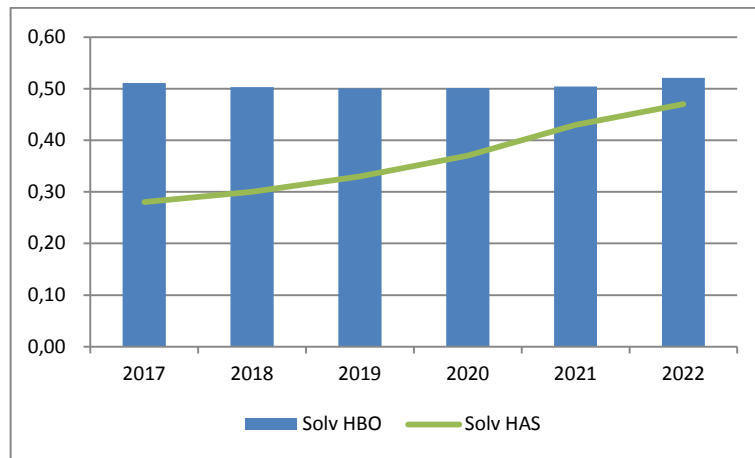
De liquiditeit van de HAS ligt ruim onder de signaleringswaarde van de inspectie en zal daar volgens een medio 2018 opgestelde meerjarenbegroting de eerstkomende paar jaren niet boven komen. De HAS is met haar huisbank en het Ministerie van OCW in gesprek over aanvullende financiering van haar liquiditeit.

Figuur 18 Liquiditeit HAS t.o.v. sector hbo

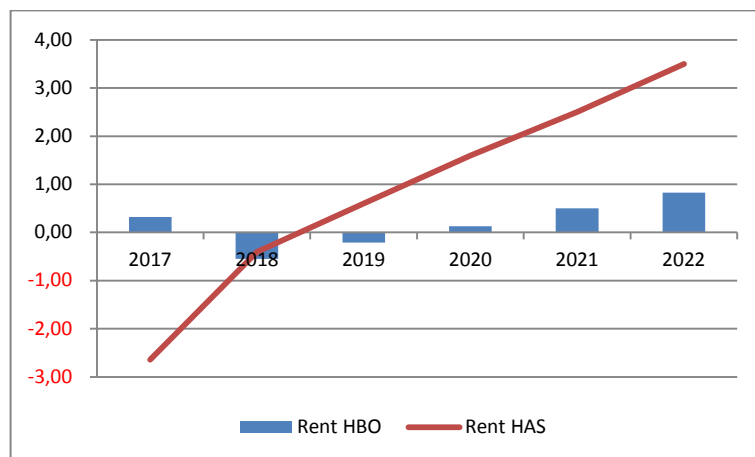
De solvabiliteit van de HAS is in 2017 onder de signaleringswaarde gedaald. Dit is het gevolg van een aantal jaren achtereenvolgende negatieve resultaten die ten laste gaan van het eigen vermogen en een toename van extern vreemd vermogen ter gedeeltelijke financiering van de investeringen in het vastgoed. De HAS begroot een verbetering van de solvabiliteit vanaf 2018 door het saneren van de private activiteiten en een beoogde wijziging van de financiering. De begrote gestage verbetering van de solvabiliteit is vooral afhankelijk van het realiseren van positieve resultaten.

^{1 3} In de zomer 2018 heeft de HAS aan de inspectie een geactualiseerde geconsolideerde meerjarenbegroting opgeleverd waarop de hier gepubliceerde tabel is ontleend.

Figuur 19 Solvabiliteit HAS t.o.v. sector hbo

De rentabiliteit is al een aantal jaren achtereen negatief. De negatieve financiële resultaten worden veroorzaakt door de combinatie van voorfinanciering van de groei en de negatieve resultaten van de o.a. de private activiteiten van de HAS, ondergebracht in de dochteronderneming HKT. In 2018 heeft de HAS maatregelen genomen om de negatieve resultaten ten goede te keren. Die worden vanaf 2019 weer positief begroot.

Figuur 20 Rentabiliteit HAS t.o.v. sector hbo

Op basis van de in het jaarverslag 2017 gepubliceerde meerjarenbegroting zal het aantal studenten per fte in 2018 en 2019 licht toenemen. Vanaf 2020 zal de verhouding gaan dalen. De HAS heeft geen gegevens voor 2022 gepubliceerd.

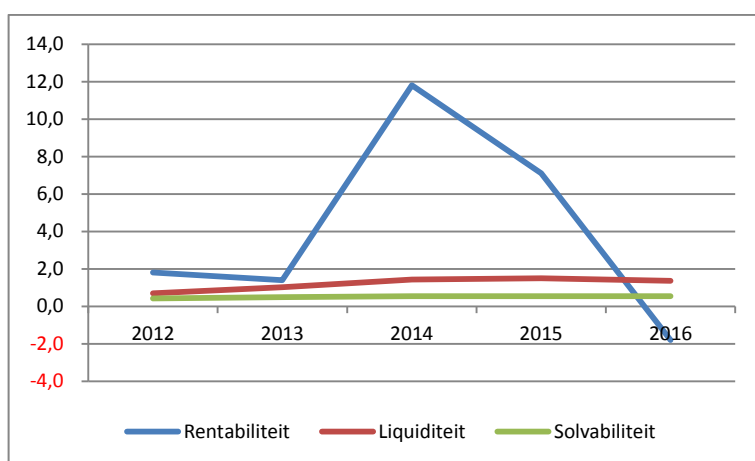
	2017	2018	2019	2020	2021
Fte	394	402	418	433	447
studenten	3.671	3.781	3.968	4.065	4.114
studenten/fte	9,32	9,41	9,49	9,39	9,20

Tabel 9 Verhouding personeel (fte) en studenten HAS

4.4.4

Inholland

Inholland is een hogeschool met opleidingen op diverse gebieden. Deze zijn onderverdeeld in zes domeinen. Groen onderwijs wordt gegeven in het door Inholland gedefinieerde domein Agri Food & Life Sciences (AFL). Voor de beschrijving van de financiële situatie van de instelling is gebruik gemaakt van de cijfers van de gehele instelling. Vanwege de grote omvang van de instelling als geheel en het relatief beperkte groene deel zijn deze cijfers niet één op één vergelijkbaar met de andere instellingen die groen hoger onderwijs verzorgen.

Figuur 21 Historische kengetallen (2012-2016) Inholland

Inholland heeft in 2013 en 2014 een fors positief resultaat behaald, waardoor het eigen vermogen flink is toegenomen. Deze toename is bijna volledig in de liquide middelen gaan zitten, waardoor de liquiditeit ook fors gestegen is. De instelling heeft op deze wijze gespaard voor toekomstige investeringen in huisvesting. De solvabiliteit van de instelling was vrij stabiel op een niveau ruimschoots boven de signaleringswaarde van de inspectie.

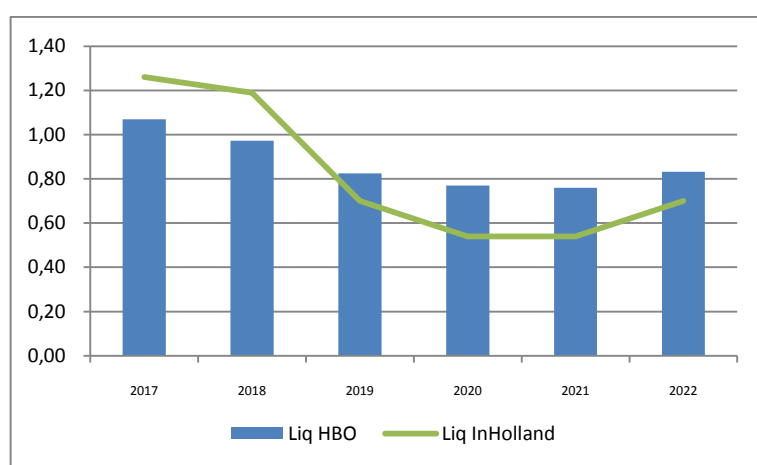
Per 1 oktober 2017 waren bij Inholland in totaal 25.152 studenten ingeschreven. Hiervan waren 1417 studenten (5,6%) ingeschreven bij het domein AFL. Bijna de helft van deze studenten studeert binnen het domein AFL aan groen gerelateerde opleidingen, die door OCW bekostigd worden. De prognose van de hbo-studentenaantallen van Inholland voor het totale domein AFL ligt lager dan in de referentieraming. Het aantal hbo-studenten in dit domein zal volgens de instelling met ongeveer 30 studenten (2,0%) stijgen van 1.417 in 2017 naar 1.446 in 2022. In lijn met de referentieraming gaat Inholland ervan uit dat de voorheen door EZ bekostigde opleidingen zullen groeien, terwijl de door OCW bekostigde opleidingen binnen het AFL domein in omvang gelijk blijven of zullen afnemen. De groei van het aantal internationale studenten is beperkt.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Sign-waarde
Liquiditeit	1,26	1,19	0,70	0,54	0,54	0,7	< 0,5
Solvabiliteit	0,58	0,57	0,57	0,51	0,48	0,51	< 0,3
Rentabiliteit	-9,00	-1,50	0,00	0,00	0,00	2,90	< 0,0

Tabel 3 Financiële kengetallen Inholland (Continuïteitsparagraaf, Jaarverslag 2017)

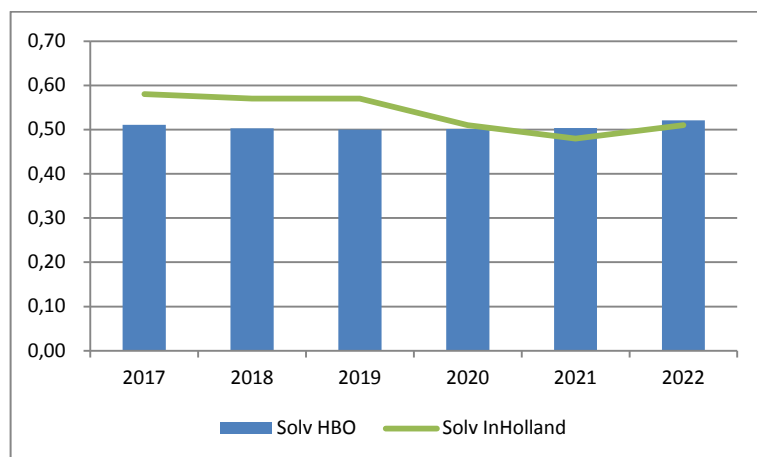
De liquiditeit van Inholland als geheel ligt boven het gemiddelde van de sector hbo en ruim boven de signaleringswaarde van de inspectie. Volgens opgave van de instelling zal de liquiditeit de komende jaren dalen door investeringen in huisvesting. Inholland wil de huidige opleidingen in Amsterdam en Diemen samenvoegen in een nieuw te bouwen locatie te Amsterdam. Het pand wordt gebouwd op een lichte groei van het studentenaantal. Slechts een beperkt aantal van deze studenten studeert aan een opleiding in het domein AFL.

De kosten van de nieuwbouw zullen naar verwachting rond de €90 miljoen bedragen, deels te financieren met eigen vermogen (liquide middelen) en deels met vreemd vermogen (langlopende schulden).

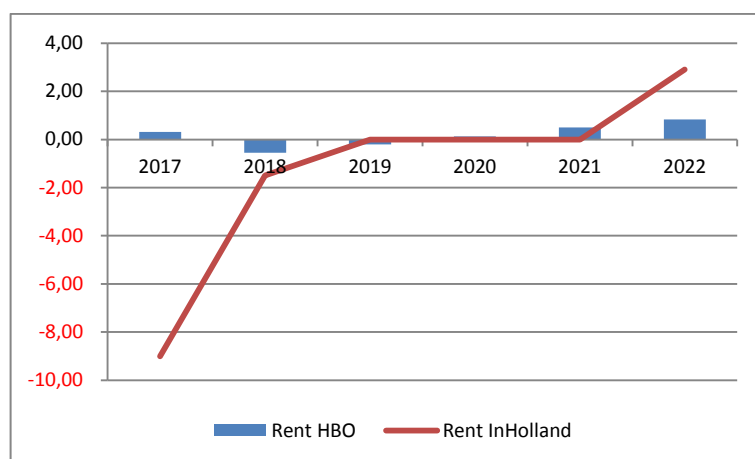
Figuur 22 Liquiditeit Inholland t.o.v. sector hbo

De solvabiliteit van de instelling ligt ruim boven de door de inspectie gehanteerde signaleringswaarde van 0,30 en zal de komende jaren licht afnemen naar het gemiddelde niveau van de sector hbo van ongeveer 0,50.

Figuur 23 Solvabiliteit Inholland t.o.v. sector hbo

De negatieve rentabiliteit van Inholland in 2017 hangt deels samen met een incidentele dotatie aan de voorzieningen. Deze heeft geen betrekking op groen onderwijs. Voor 2018 heeft Inholland een negatief resultaat begroot waarna volgens de meerjarenprognose het resultaat van de instelling van 2019 tot en met 2021 nihil zal zijn. Voor 2022 is een positief resultaat begroot als gevolg van de geplande verkoop van het pand in Diemen.

Figuur 24 Rentabiliteit Inholland t.o.v. sector hbo

Inholland verantwoordt zich aan zijn stakeholders op totaal instellingsniveau. In de verslaggeving van Inholland wordt op de onderdelen financiën en personeel geen onderscheid gemaakt voor de groene tak van de instelling. Hierdoor is het ook niet mogelijk voor de groene opleidingen een verhouding tussen het aantal studenten en het personeel te berekenen. In onderstaande tabel staan de prognoses van het totale aantal fte en het aantal groene studenten.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Fte totaal Inholland	1.808	1.784	1.764	1.746	1.740	1.740
Studenten totaal AFL	1.417	1.408	1.417	1.417	1.426	1.446
studenten/fte	--	--	--	--	--	--

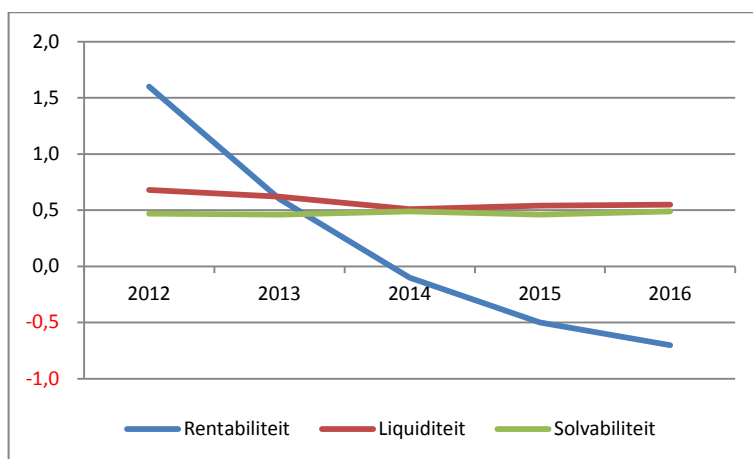
Tabel 4 Verhouding personeel (fte) en studenten Inholland

4.4.5

WUR

Wageningen University & Research is het samenwerkingsverband van Wageningen University, gericht op onderwijs en onderzoek, en stichting Wageningen Research, gericht op toegepast onderzoek. De WUR is de enige Nederlandse universiteit die groen universitair onderwijs verzorgt.

De verwachting van OCW is dat de groei tot 2029 zal doorzetten tot circa 16.800 studenten, waarna het studentenaantal naar verwachting gestaag zal afnemen. De WUR is een zeer internationale universiteit met 126 nationaliteiten. De verhouding Nederlandse – EER – Niet-EER studenten is al jaren gelijk. De uitdagingen bij de groei liggen voor het bestuur in het bewaken van de kwaliteit, de onderwijsruimtes, het aantal studentenkamers, en de verhouding tot het aantal inwoners in Wageningen.

Figuur 25 Historische kengetallen (2012-2016) WUR

De rentabiliteit van de WUR vertoont over de jaren 2012 tot en met 2016 een dalende lijn. Dit heeft grotendeels te maken met de groei die de universiteit doormaakte en de t-2 bekostiging. De universiteit moest deze groei zelf voorfinancieren. In deze tijdsperiode is de liquiditeit licht gedaald maar toch boven de signaleringswaarde gebleven. De solvabiliteit van de universiteit is in deze hele periode stabiel gebleven rond de 0,50 en ligt daarmee ruimschoots boven de signaleringswaarde.

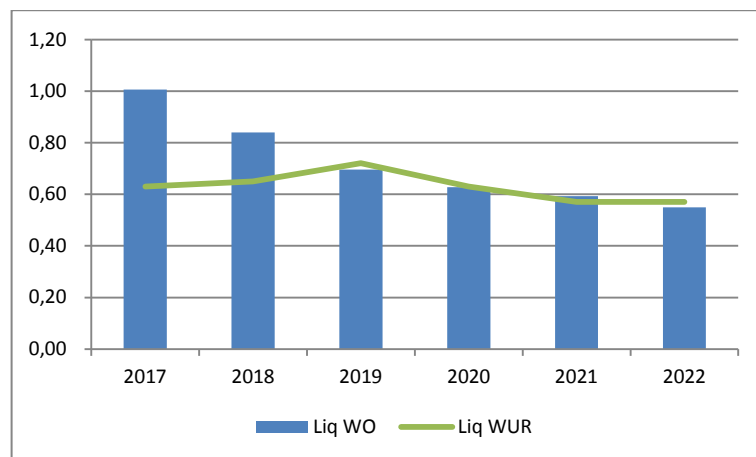
Het ministerie van EZ (destijds LNV) heeft met de WUR specifieke afspraken gemaakt over afbuffering van de rijksbijdrage. De jaarlijkse mutatie van de bekostiging is daarmee begrensd van -2% tot +2%. Ondanks de forse toename van het aantal studenten de afgelopen jaren is de toename van de bekostiging door de afbuffering beperkt tot 2% per jaar. Dit leidt voor de WUR tot een dubbel nadelig effect. Ten eerste is er sprake van voorfinanciering door de t-2 systematiek. Ten tweede wordt na twee jaar de gerealiseerde groei van het aantal studenten slechts voor een beperkt deel alsnog bekostigd door het ministerie. De lasten van de WUR zijn mede hierdoor de afgelopen jaren sterker gestegen dan de baten, waardoor sprake is van meerjarig negatieve resultaten. Ondanks deze negatieve rentabiliteit zijn de kengetallen liquiditeit en solvabiliteit boven de signaleringswaarden van de inspectie gebleven. Vanaf 2019 vervallen de speciale afspraken tussen het ministerie van EZ en de WUR om de rijksbijdrage af te bufferen. De instelling krijgt dan van OCW (met inachtneming van de t-2 bekostiging) de daadwerkelijke groei in aantallen studenten bekostigd. Wel blijft voorfinanciering een negatief effect op de exploitatie van de WUR houden. Hierbij past de relativisering dat bij het vaststellen van het macrobudget wel rekening wordt gehouden met groei van het aantal studenten (t-0).

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Sign-waarde
Liquiditeit	0,63	0,65	0,72	0,63	0,57	0,57	< 0,5
Solvabiliteit	0,47	0,47	0,49	0,50	0,50	0,50	< 0,3
Rentabiliteit	3,93	-0,58	3,08	0,77	0,67	-0,42	< 0,0

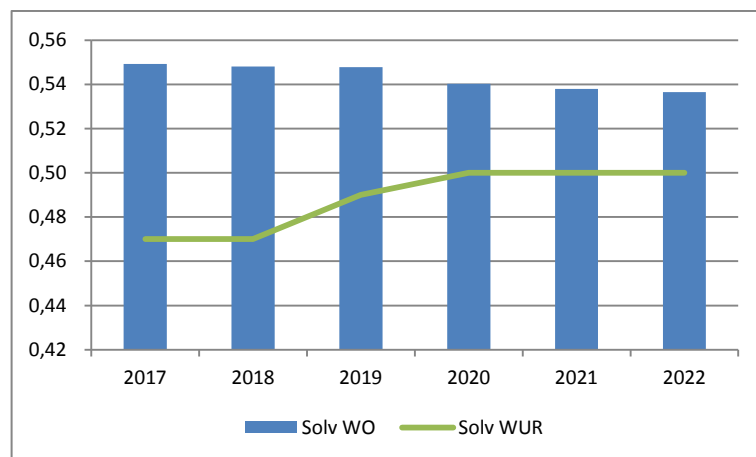
Tabel 12 Financiële kengetallen WUR (Continuïteitsparagraaf, Jaarverslag 2017)

De begrote liquiditeit van de WUR neemt de komende jaren af als gevolg van geplande investeringen in nieuwe onderwijshuisvesting. De verwachte investering bedraagt €30 miljoen en het bestuur is voornemens deze investeringen geheel met eigen middelen te financieren. Desondanks blijft de begrote liquiditeit boven de signaleringswaarde van 0,5. Hiermee nadert de liquiditeit het gemiddelde van de sector. Om de investeringen in huisvesting beperkt te houden, zet de instelling vooral in op het meer intensief benutten van bestaande huisvesting door uitbreiding van roosters. Hiermee wordt momenteel geëxperimenteerd.

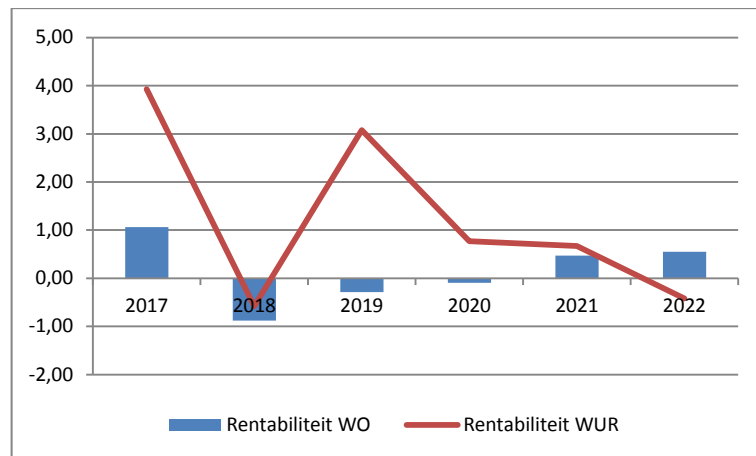
Figuur 26 Liquiditeit WUR t.o.v. sector wo

De solvabiliteit van de instelling ligt boven de door de inspectie gehanteerde signaleringswaarde van 0,30. Het bestuur verwacht dat de solvabiliteit de komende jaar stabiel blijft op een waarde van ongeveer 0,50, wat iets lager is dan het gemiddelde in de sector.

Figuur 27 Solvabiliteit WUR t.o.v. sector wo

De rentabiliteit van de instelling varieert over de jaren. Vanaf 2019 wordt voor drie achtereenvolgende jaren een positieve rentabiliteit begroot. Alhoewel de groei van het studentenaantal nog steeds leidt tot voorfinanciering door de instelling, zal de bekostiging meer dan de afgelopen jaren toenemen, doordat de afspraken voor afbuffering niet meer gelden.

Figuur 28 Rentabiliteit WUR t.o.v. sector wo

De universiteit gaat in zijn meerjarenbegroting uit van een groei van zo'n 12.000 studenten in 2017 naar ruim 15.000 studenten in 2022. Dit is in lijn met de referentieraming. Het aantal personeelsleden zal in deze periode relatief gezien iets minder toenemen, waardoor de verhouding tussen studenten en personeel licht toeneemt.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Fte	2.701	2.753	2.873	2.942	3.007	3.079
studenten	11.500	12.200	13.100	13.900	14.550	15.100
studenten/fte	4,44	4,43	4,56	4,72	4,84	4,90

Tabel 13 Verhouding personeel (fte) en studenten WUR

5 Conclusies over de financiële positie en de verwachte ontwikkelingen

De centrale onderzoeksvraag bij dit themaonderzoek luidde: 'Wat is de financiële positie van instellingen met groen onderwijs in het ho en hoe ontwikkelt deze zich de komende jaren, gelet op o.a. studentenaantallen en bekostiging en welke (mogelijke) risico's heeft dit voor de financiële continuïteit en de onderwijskwaliteit?'. In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op deze onderzoeksvraag aan de hand van de bevindingen die in de voorgaande hoofdstukken zijn beschreven.

5.1 Onderwijskwaliteit niet te koppelen aan financiële positie

Twee groene ho-instellingen hebben ervoor gekozen een instellingstoets kwaliteitszorg door de NVAO uit te laten voeren. Daarnaast zijn alle aangeboden bekostigde groene opleidingen in het hoger onderwijs geaccrediteerd. Bij de financiële positie van deze instellingen is het beeld echter minder eenduidig. Eén van de instellingen staat onder aangepast financieel toezicht. Op basis van deze bevindingen hebben wij geen directe relatie kunnen leggen tussen het aspect onderwijskwaliteit en de financiële positie. Met de NVAO zullen wij in overleg gaan om te onderzoeken of het mogelijk is een betere relatie te leggen tussen kwaliteit en financiën. Uit externe bronnen blijkt dat de studenttevredenheid goed is en zelfs hoger ligt dan in het regulier hoger onderwijs. Ook het studiesucces van het groen hoger onderwijs is goed. Wel is de werkloosheid onder afgestudeerden van het groen onderwijs hoger dan gemiddeld in het algehele hoger onderwijs. Het is daarom van belang dat de groei van het aantal studenten in evenwicht blijft met de verwachte mogelijkheden op de arbeidsmarkt. De instellingen moeten hiertoe blijvend een goede samenwerking met bedrijven en de sector onderhouden.

5.2 Harmonisatie bekostiging

Als gevolg van het regeerakkoord 2017-2021 is het groen onderwijs ondergebracht bij het ministerie van OCW. De harmonisatie van de bekostiging van de groene hogescholen en Wageningen Universiteit zal per 1 januari 2019 volledig zijn gerealiseerd. Dit wil zeggen dat alle instellingen bekostigd worden vanuit hetzelfde verdeelmodel en dat gelijke prijzen voor studenten en graden worden gehanteerd. Voor Wageningen Universiteit is de zogenaamde 2%-afbufferregel afgeschaft, die inhield dat de bekostiging elk jaar maximaal 2% mocht stijgen of dalen.

5.3 Groei van studentenaantallen

Zowel de referentieraming 2018 van OCW als de vijf instellingen in het groen hoger onderwijs gaan uit van een toename van de studentenaantallen over de komende jaren. De instellingen hebben deze verwachting meegenomen in de meerjarenbegroting vanaf 2018. Dit in tegenstelling tot de demografische krimp die in het groen mbo wordt verwacht en in eerste instantie niet door alle aoc's werd onderkend.

5.4 Investerings in vastgoed

Van de vijf instellingen met groen hoger onderwijs hebben drie instellingen plannen voor investeringen in nieuwbouw.

De geplande investeringen bedragen:

- Inholland 90 miljoen euro¹⁴.
- Aeres 10 miljoen euro
- WUR 30 miljoen euro.

¹⁴ De komende jaren is nieuwbouw in Amsterdam voorzien, voor circa 90 miljoen euro. Dit bedrag heeft betrekking op de totale investeringen in huisvesting van Inholland, en betreft dus niet uitsluitend het groene onderwijs.

Deze investeringen sluiten aan op de verwachte ontwikkelingen in de studentenaantallen. Uit de jaarstukken en gevoerde gesprekken is gebleken dat de investeringen veelal met eigen middelen van de instellingen gefinancierd zullen worden.

5.5 Financiële positie

Uit de jaarlijkse risicoanalyse die de inspectie in het najaar 2017 heeft uitgevoerd blijkt dat de financiële kengetallen van de HAS in 2017 onder de signaleringsgrenzen van de inspectie zijn gedaald. Om deze reden is de HAS voorjaar 2018 onder aangepast financieel toezicht van de inspectie geplaatst. De zorgelijke financiële situatie van het bestuur leidt ertoe dat de continuïteit van het onderwijs binnen afzienbare termijn in het geding kan zijn. Dit toezicht zal voorlopig gehandhaafd blijven. De zwakke financiële positie is niet alleen veroorzaakt door de problematiek van voorfinanciering van de sterke groei van studentenaantallen. Ook investeringen in huisvesting en verliesgevende (private) activiteiten zijn hier de oorzaak van. Het bestuur van de instelling heeft aangegeven dat de interne financiële beheersing de afgelopen jaren onvoldoende was. De HAS is met haar huisbank en het Ministerie van OCW in gesprek over aanvullende financiering van haar liquiditeit.

Van Hall Larenstein had in 2017 een lage liquiditeit, met name door het sterk aflossen op leningen voor vastgoed. Hierdoor beschikte men over eigen vermogen in de vorm van vastgoed dat echter niet snel liquide te maken was. Het bestuur van de instelling heeft dit risico erkend en een plan van aanpak opgesteld om de liquiditeitspositie nog dit jaar sterk te verbeteren. Hierdoor worden de potentiële risico's gemitigeerd.

De forse groei van de HAS is niet uitzonderlijk voor het groen hoger onderwijs. Ook de andere vier groene ho-instellingen hebben een groeiend studentenaantal. Deze groei is, naast de HAS, met name fors geweest bij de Aeres groep en de WUR. Ook deze instellingen kampen met voorfinanciering. De WUR kende daarnaast de problematiek van de afbuffering waarbij de bekostiging begrensd was tot maximaal 2%. Toch zijn deze vier ho-instellingen in staat gebleken hun gezonde financiële positie te behouden door strakke financiële sturing..

Ook de komende jaren blijft voorfinanciering vanwege de t-2 bekostigingssystematiek van deze groeiende studentenaantallen een aandachtspunt voor de instellingen. Desondanks blijven de begrote kengetallen liquiditeit en solvabiliteit van de Aeres groep, Van Hall Larenstein, Inholland en de WUR boven de signaleringswaarde van de inspectie.

De inspectie heeft geen aanwijzingen dat de financiën van deze instellingen zich negatiever zullen ontwikkelen dan zij begroot hebben. De inspectie ziet dan ook geen verhoogde risico's in de verwachte financiële ontwikkelingen van het groen hoger onderwijs.

Bijlagen

Literatuur:

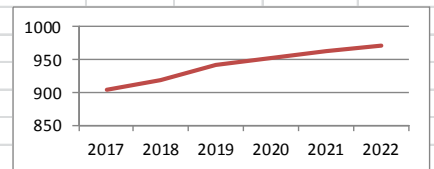
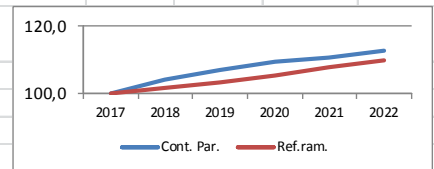
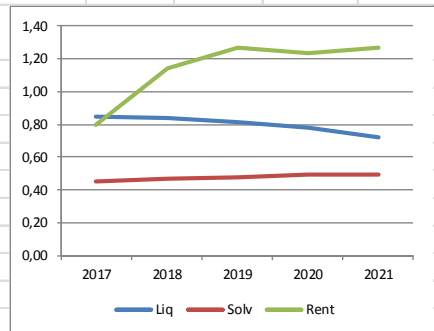
Instellingen voor groen ho. *Jaarstukken 2013 tot en met 2017*
Ministerie OCW referentieraming 2018
DUO, *1CijferHO (versie 2017)*, bewerkingen door Inspectie van het Onderwijs
Studiekeuze123, *NSE (2017)*, bewerkingen door Inspectie van het Onderwijs
ROA, *"De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2022"*, bewerkingen door Inspectie van het Onderwijs
Ministeries OCW en EZ: Jaarverslagen 2013 tot en met 2017
DUO. studenten aantallen 2013-2017
Ministeries OCW en EZ. *Kamerstuk 34284-1 Vergaderjaar 2015-2016 Groen Onderwijs Brief aan de voorzitter van de 2^e Kamer van 15 september 2015*
Ministeries OCW en EZ. *Kamerstuk 34284-10 Vergaderjaar 2016-2017 Groen Onderwijs Brief aan de voorzitter van de 2^e Kamer van 24 oktober 2016*
Ministeries OCW en EZ. *Kamerstuk 34284-11 Vergaderjaar 2017-2018 Groen Onderwijs Brief aan de voorzitter van de 2^e Kamer van 1 december 2017*
Ministeries OCW en EZ. *Kamerstuk 34284-12 Vergaderjaar 2017-2018 Groen Onderwijs Brief aan de voorzitter van de 2^e Kamer van 18 april 2018*
Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW)
Uitvoeringsbesluit WHW 2008
Regeling Financiën Hoger Onderwijs

Bijlage 2.1 Overzicht groen ho in kengetallen

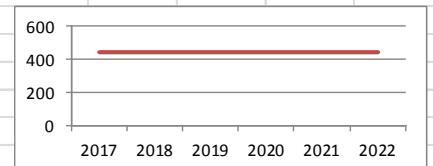
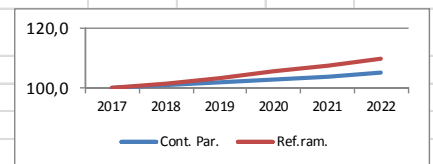
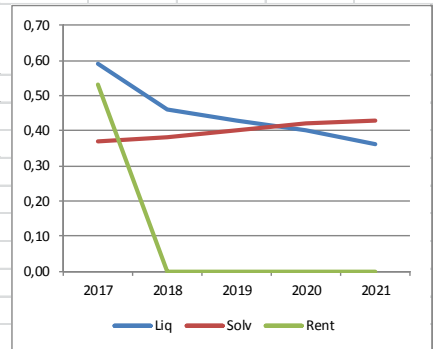
In onderstaand overzicht is gebruik gemaakt van de cijfers van de gehele instelling. Aangezien de Aeres Groep bestaat uit vo, mbo en hbo onderwijs zijn deze cijfers niet één op één vergelijkbaar met de andere instellingen die groen hoger onderwijs verzorgen. Het studentenaantal heeft betrekking op het hoger onderwijs.

Overzicht Groen HO instellingen: Stichting Aeres Groep							BVG	40687
Bestuurlijk								
	Naam	Dienstjaar	Beloning		Governance code	VO, MBO, HBO		
Voorz. CvB	Dhr. B. Pellikaan	13	174.997					
Lid CvB	Dhr. J. Houterman	5	153.738					
Voorz. RvT	Dhr. J. van Dijk	8	11.143		Omvang RvT	7		
Bijzonderheden								
Financieel								
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Grens-waarde	Gemiddeld HBO 2017
Liquiditeit	0,85	0,84	0,81	0,78	0,72	0,69	< 0,5	1,07
Solvabiliteit	0,45	0,47	0,48	0,49	0,49	0,5	< 0,3	0,51
Rentabiliteit	0,80	1,14	1,27	1,23	1,27	1,27	< 0,0	-0,26
Baten	126,7	127,0	127,6	129,9	131,1	132,9		
Rijksbijdrage	85,4	87,2	87,4	89,7	89,5	91,1		
Lasten	123,5	124,1	124,7	126,5	127,9	129,5		
Personeel	73,1	73,4	74,4	76,1	77,8	78,7		
Resultaat	1,0	0,7	0,7	1,2	1,0	1,2		
Balansomvang	144,7	138,2	134,9	133,0	134,8	135,3		
Studenten								
Ref. raming tov Cont. Paragraaf	2017	2018	2019	2020	2021	2022		
Cont. Par. (aantal)	3.446	3.596	3.684	3.775	3.822	3883		
Cont. Par. (index)	100,0	104,4	106,9	109,5	110,9	112,7		
Ref. Ram index	100,0	101,6	103,4	105,5	107,7	109,8		
Huisvesting								
Boekwaarde	92,2							
WOZ-waarde (2016)	96,2							
Personeel								
	2017	2018	2019	2020	2021	2022		
Totaal FTE	904,5	918,4	940,7	951,2	963,2	971,2		
Vast / Flexibel								
Medew.	Dir.+beh.	Ond.gev.	Totaal	Verhoud.				
	2017	266,5	638,0	904,5	30%-70%			

Bijlage 2.2 Overzicht groene ho in kengetallen

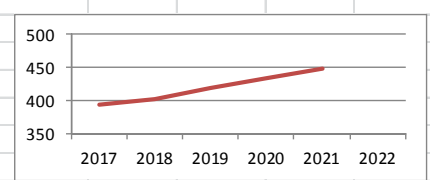
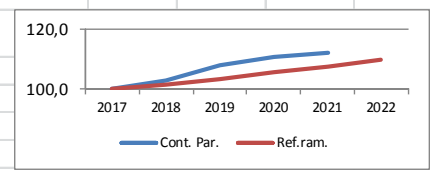
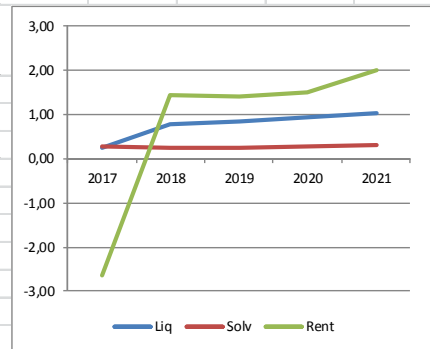
Overzicht Groen HO instellingen: Van Hall Larenstein							BVG	41344
Bestuurlijk								
	Naam	Dienstjaar	Beloning		Governance code	HBO		
Voorz. CvB	Dhr. P. van Dongen	nb	162.373					
Lid CvB	Mevr. A. Keizer	nb	145.628					
Voorz. RvT	Dhr. R. Mooren	nb	13.500		Omvang RvT	6		
Bijzonderheden								
Financieel								
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Grens-waarde	Gemiddeld HBO 2017
Liquiditeit	0,59	0,46	0,43	0,40	0,36	nb	< 0,5	1,07
Solvabiliteit	0,37	0,38	0,40	0,42	0,43	nb	< 0,3	0,51
Rentabiliteit	0,53	0,00	0,00	0,00	0,00	nb	< 0,0	-0,26
Baten	55,4	55,8	56,2	57,0	57,7	nb		
Rijksbijdrage	33,2	33,1	33,1	33,1	33,1	nb		
Lasten	54,8	55,6	56,0	56,8	57,5	nb		
Personeel	37,2	37,3	37,4	37,6	38,1	nb		
Resultaat	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	nb		
Balansomvang	47,6	45,5	43,7	42,0	40,3	nb		
Studenten								
Ref. raming tov Cont. Paragraaf	2017	2018	2019	2020	2021	2022		
Cont. Par. (aantal)	4.395	4.439	4.483	4.527	4.571	4.615		
Cont. Par. (index)	100,0	101,0	102,0	103,0	104,0	105,0		
Ref. Ram index	100,0	101,6	103,4	105,5	107,7	109,8		
Huisvesting								
Boekwaarde	33,0							
WOZ-waarde	29,2							
Personeel								
	2017	2018	2019	2020	2021	2022		
Totaal FTE	446	446	446	446	446	446		
Vast / Flexibel	84%-16%							
Medew.	Dir.+beh.	Ond.gev.	Totaal	Verhoud.				
2017				37%-63%				

Bijlage 2.3 Overzicht groene ho in kengetallen

Overzicht Groen HO instellingen: HAS Den Bosch							BVG	40205
Bestuurlijk								
	Naam	Dienstjaar	Beloning		Governance code	HBO		
Voorz. CvB	Dhr. D. Pouwels	nb	159.145					
Lid CvB	Dhr. J. Denissen	nb	148.227					
Lid CvB	Mevr. L. Chermin	1,5	128.063					
Voorz. RvT	Dhr. J. Huijbers	nb	12.000		Omvang RvT	7		
Bijzonderheden								
RvT had eerste zes maanden van 2017 in totaal 7 leden.								
Financieel (1)								
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Grens- waarde	Gemiddeld HBO 2017
Liquiditeit	0,23	0,78	0,85	0,93	1,02	1,14	< 0,5	1,07
Solvabiliteit	0,28	0,24	0,26	0,28	0,3	0,33	< 0,3	0,51
Rentabiliteit	-2,64	1,43	1,39	1,51	2,00	2,54	< 0,0	-0,26
Baten	42,7	41,8	43,3	44,5	46,1	46,3		
Rijksbijdrage	28,9	28,9	31,0	32,1	33,4	33,4		
Lasten	43,9	41,2	42,7	43,9	45,2	45,1		
Personeel	32,3	30,8	31,5	32,2	32,5	32,7		
Resultaat	-1,1	0,6	0,6	0,7	0,9	1,2		
Balansomvang	29,8	36,6	36,7	36,9	37,3	38,0		
Studenten								
Ref. raming tov Cont. Paragraaf	2017	2018	2019	2020	2021	2022		
Cont. Par. (aantal)	3.671	3.781	3.968	4.065	4.114			
Cont. Par. (index)	100,0	103,0	108,1	110,7	112,1			
Ref.Ram index	100,0	101,6	103,4	105,5	107,7	109,8		
Huisvesting								
Boekwaarde	20,9							
WOZ-waarde	nb							
Personeel								
	2017	2018	2019	2020	2021	2022		
Totaal FTE	394,3	402,4	418,4	432,7	447,1			
Vast / Flexibel								
Medew.	Dir.+beh.	Ond.gev.	Totaal	Verhoud.				
2017	107,6	286,8	394,3	27%-73%				

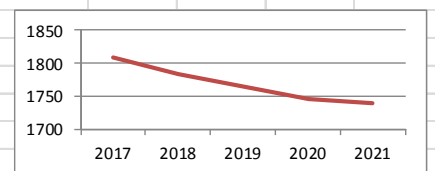
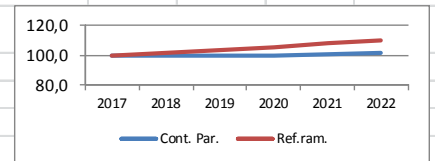
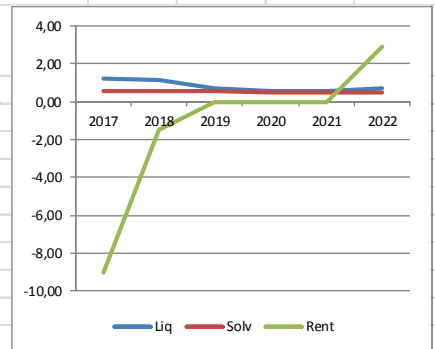

(1) De werkelijke cijfers van 2017 zijn de geconsolideerde cijfers van HAS en HAS Kennistransfer. De begrote cijfers zijn enkel de begrote cijfers van de HAS Hogeschool

Bijlage 2.4 Overzicht groen ho in kengetallen

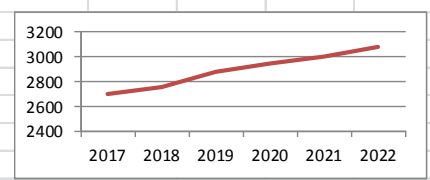
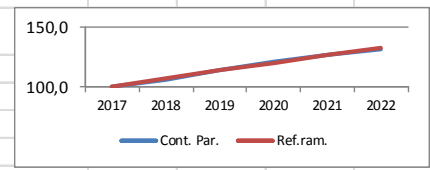
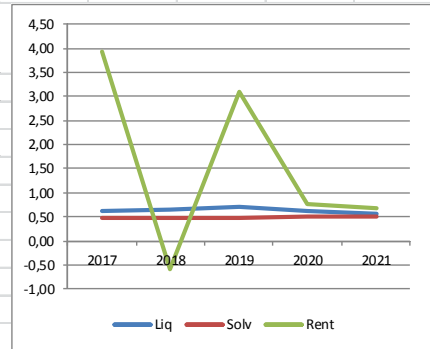
In onderstaand overzicht is gebruik gemaakt van de cijfers van de gehele instelling. Vanwege de grote omvang van de instelling als geheel en het relatief beperkte groene deel zijn deze cijfers niet één op één vergelijkbaar met de andere instellingen die groen hoger onderwijs verzorgen. Het studentenaantal heeft betrekking op het domein AFL.

Overzicht Groen HO instellingen: InHolland							BVG	41350
Bestuurlijk								
	Naam	Dienstjaar	Beloning			Governance code	HBO	
Voorz. CvB	Mevr. G. de Ranitz	nb	188.362					
Lid CvB	Dhr. M. Nollen	nb	180.434					
Lid CvB	Dhr. D. de Deugd	nb	180.433					
Voorz. RvT	Dhr. S. Rietsra	Vanaf 1/10	4.411			Omvang RvT	5	
Bijzonderheden								
De bezoldiging mevr. Ranitz valt sinds 2015 onder overgangsrecht WNT.								
Financieel								
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Grens-waarde	Gemiddeld HBO 2017
Liquiditeit	1,26	1,19	0,70	0,54	0,54	0,7	< 0,5	1,07
Solvabiliteit	0,58	0,57	0,57	0,51	0,48	0,51	< 0,3	0,51
Rentabiliteit	-9,00	-1,50	0,00	0,00	0,00	2,90	< 0,0	-0,26
Baten	224,7	220,7	218,7	218,7	226,1	241,2		
Rijksbijdrage	163,3	154,9	153,3	151,9	153,1	156,9		
Lasten	243,5	222,6	217,1	217,2	224,3	232,6		
Personeel	184,2	169,9	167,2	166,5	168,6	171,8		
Resultaat	-20,3	-3,2	0,0	0,0	0,0	7,0		
Balansomvang	231,5	222,5	215,4	233,3	244,1	243,3		
Studenten								
Ref. raming tov Cont. Paragraaf	2017	2018	2019	2020	2021	2022		
Cont. Par. (aantal)	1.417	1.408	1.417	1.417	1.426	1.446		
Cont. Par. (index)	100,0	99,4	100,0	100,0	100,7	102,0		
Ref.Ram index	100,0	101,6	103,4	105,5	107,7	109,8		
Huisvesting								
Boekwaarde	147,26							
WOZ-waarde	145,55							
Personeel								
	2017	2018	2019	2020	2021	2022		
Totaal FTE	1808	1784	1764	1746	1740	1740		
Vast / Flexibel								
Medew.	Dir.+beh.	Ond.gev.	Totaal	Verhoud.				
2017	679,0	1129,0	1808,0	38%-62%				

Bijlage 2.5 Overzicht groene ho in kengetallen

Overzicht Groen HO instellingen: Wageningen Universiteit							BVG	00014
Bestuurlijk								
	Naam	Dienstjaar	Beloning		Governance code	Univ.		
Voorz. RvB	Mevr. L. Fresco		230.474					
Lid RvB	Dhr. A. Mol		181.000					
Lid RvB	Dhr. L. Buchwalt	Vanaf 1/8	75.417					
Voorz. RvT	Dhr. M. Cohen		16.901		Omvang RvT	6		
Bijzonderheden								
De bezoldiging van mevr. Fresco valt onder de overgangsrecht WNT.								
Financieel								
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Grens-waarde	Gemiddeld WO 2017
Liquiditeit	0,63	0,65	0,72	0,63	0,57	0,57	< 0,5	1,01
Solvabiliteit	0,47	0,47	0,49	0,50	0,5	0,5	< 0,3	0,55
Rentabiliteit	3,93	-0,58	3,08	0,77	0,67	-0,42	< 0,0	1,07
Baten	336,0	344,7	356,8	364,3	372,0	379,4		
Rijksbijdrage	189,9	197,5	205,6	211,4	217,7	224,2		
Lasten	322,8	346,6	355,3	361,5	370,6	381,0		
Personeel	206,5	210,6	220,1	225,2	230,3	235,7		
Resultaat	13,2	-2,0	11,0	2,8	2,5	-1,6		
Balansomvang	348,0	346,3	356,6	356,3	358,7	357,0		
Studenten								
Ref. raming tov Cont. Paragraaf	2017	2018	2019	2020	2021	2022		
Cont. Par. (aantal)	11.500	12.200	13.100	13.900	14.550	15100		
Cont. Par. (index)	100,0	106,1	113,9	120,9	126,5	131,3		
Ref.Ram index	100,0	107,0	114,0	120,2	127,2	133,3		
Huisvesting								
Boekwaarde	194,7							
WOZ-waarde	182,6							
Personeel								
	2017	2018	2019	2020	2021	2022		
Totaal FTE	2701	2753	2873	2942	3007	3079		
Vast / Flexibel	nb							
Medew.	Dir.+beh.	Ond.gev.	Totaal	Verhoud.				
2017				23%-77%				

Overzicht Groen HO instelling				Naam Instelling				BVG	Nr.
Bestuurlijk									
	Naam	Dienstjaar	Beloning	Governance code		Univ.			
	Voorz. RvB								
	Lid RvB								
	Lid RvB								
	Voorz. RvT			Omvang RvT					
	Bijzonderh								
Financieel									
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Grens-waarde	Gemiddeld WO 2017	
Liquiditeit	0,63	0,65	0,72	0,63	0,57	0,57	< 0,5		
Solvabilite	0,47	0,47	0,49	0,50	0,5	0,5	< 0,3		
Rentabilite	3,93	-0,58	3,08	0,77	0,67	-0,42	< 0,0		
Baten	336,0	344,7	356,8	364,3	372,0	379,4			
ksbijdrage	189,9	197,5	205,6	211,4	217,7	224,2			
Lasten	322,8	346,6	355,3	361,5	370,6	381,0			
Personeel	206,5	210,6	220,1	225,2	230,3	235,7			
Resultaat	13,2	-2,0	11,0	2,8	2,5	-1,6			
Balansomv	348,0	346,3	356,6	356,3	358,7	357,0			
Studenten									
Ref. raming tov Cont. Paragraaf	2017	2018	2019	2020	2021	2022			
Cont. Par. (	12.000	12.200	13.100	13.900	14.550	15100			
Cont. Par. (	100,0	101,7	109,2	115,8	121,3	125,8			
Ref.Raming	100,0	107,0	114,0	120,2	127,2	133,3			
Huisvesting									
Boekwaard	194,7								
WOZ-waarf	182,6								
Personeel									
Totaal FTE	2701	2753	2873	2942	3007	3079			
Vast / Flexi	nb								
Medew.	Dir.-beh.	Ond.gev.	Totaal	Verhoud.					
2017				23%-77%					

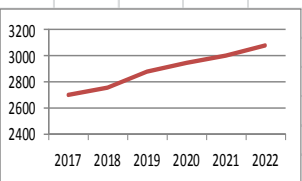
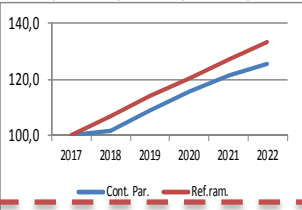
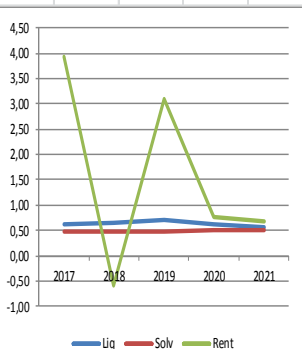
Jaarverslag instelling 2017

Jaarverslag instelling 2017
Continuïteitsparagraaf

Jaarverslag instelling 2017
Referentieraming OCW

Jaarverslag instelling 2017

Jaarverslag instelling 2017
Continuïteitsparagraaf

Bijlage 3   Bronvermelding en definities groene instellingen in kengetallen

Bestuurlijk

Vorz. CvB: Naam voorzitter College van Bestuur
Lid CvB :   Naam eventuele andere leden College van Bestuur
Vorz. RvT: Naam voorzitter Raad van Toezicht
Dienstjaar: Aantal dienstjaren, indien vermeld in jaarverslag
Beloning: Beloning
Gov code: Geeft de instelling aan te voldoen aan de governance code (mbo, hbo, univ.)
Omvang: Aantal leden Raad van Toezicht

Alle hierboven genoemde gegevens zijn afkomstig uit het door de instelling gepubliceerde jaarverslag over 2017

Financieel

Liquiditeit (current ratio)

Vlottende activa / Kortlopende schulden

Solvabiliteit 2

(Eigen vermogen + Voorzieningen) / Totaal passiva

Rentabiliteit

(Resultaat / Totale baten + Rentebaten)* 100%

Baten

Totale baten

Rijksbijdrage

Totaal aan rijksbijdrage

Lasten

Totale lasten

Personeel

Totale personeelslasten

Resultaat

Baten – Lasten

Balansomvang

Totale omvang van de balans. Het totaal aan activa of passiva.

Grenswaarde

De door de inspectie als signalering gehanteerde waarden voor de kengetallen

Gemiddeld groep

Het gemiddelde van de ho-instellingen zoals door DUO bepaald op basis van de door de instelling gepubliceerde jaarverslagen

Studenten

Cont. Par. (aantal):	Het aantal studenten afkomstig uit de continuïteitsparagraaf van het door de instelling gepubliceerde jaarverslag 2017
Cont. Par. (index):	Het aantal studenten uit het jaarverslag uitgedrukt in een indexwaarde, waarbij 2017 op 100 gesteld is
Ref. Ram (index):	Het aantal studenten afkomstig uit de referentie raming van OCW

Huisvesting

Boekwaarde:	Boekwaarde van de gebouwen op 31-12-2016
WOZ-waarde:	WOZ waarde van de gebouwen voor 2016 (BM)

Boekwaarde en WOZ-waarde zijn afkomstig uit afkomstig uit het door de instelling gepubliceerde jaarverslag over 2017.

Personeel

Totaal FTE:	Het totaal aantal bij de instelling werkzame FTE (Fulltime Equivalent) in het betreffende jaar
Vast/Flexibel:	Verhouding tussen het aantal medewerkers met een vaste of een flexibele arbeidsovereenkomst
Medew.	
Dir+beh.:	Directie en beheer
Ond.gev.:	Onderwijsgevenden
Totaal:	Totaal aantal medewerkers
Verhoud:	Verhouding in procenten tussen Directie + beheer en Onderwijsgevenden

Alle personele gegevens zijn afkomstig uit afkomstig uit het door de instelling gepubliceerde jaarverslag over 2017. De gegevens over de toekomstige periode zijn afkomstig uit de continuïteitsparagraaf. Deze gegevens zijn openbaar toegankelijk via DUO-Data.

DUO-Data: https://duo.nl/open_onderwijsdata/databestanden/